

Dylematy współczesnego prawa karnego

Jacek Giezek
Alicja Limburska
redakcja

Skróty

ETPC	Europejski Trybunał Praw Człowieka
Kodeks karny, k.k.	Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, Dz.U. 2024, poz. 17 ze zm.
Kodeks karny skarbowy, k.k.s.	Ustawa z 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy, Dz.U. 2025, poz. 633, tekst jedn. ze zm.
Kodeks karny z 1932 r., k.k. z 1932 r.	Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 11 lipca 1932 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1932, nr 60, poz. 571 ze zm.
Kodeks karny z 1969 r., z k.k. z 1969 r.	Ustawa z 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny, Dz.U. 1969, nr 13, poz. 94 ze zm.
Kodeks postępowania karnego, k.p.k.	Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. 2025, poz. 46, tekst jedn. ze zm.
Kodeks wykroczeń, k.w.	Ustawa z 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń, Dz.U. 2023, poz. 2119, tekst jedn. ze zm.
Konstytucja, Konstytucja RP	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 ze zm.
NIK	Najwyższa Izba Kontroli
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
SA	sąd apelacyjny
SN	Sąd Najwyższy
SO	sąd okręgowy
TK	Trybunał Konstytucyjny
TSUE	Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej

Czy potrzebujemy kary łącznej?

<https://doi.org/10.60677/kipk9788397470095.07>

Konrad Lipiński

dr, Uniwersytet Wrocławski

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5342-4905>

1. Uwagi wprowadzające

Nie ma co ukrywać, że pytanie zawarte w tytule opracowania skrywa pewną tezę. Skoro bowiem kara łączna jako instytucja prawa karnego z sukcesami występuje we wszystkich polskich kodeksach karnych, to oczywiste wydawałoby się, że jej potrzebujemy; na to przynajmniej zdaje się wskazywać wieloletnie doświadczenie. Jeśli zatem ktoś zastanawia się, czy rzeczywiście tak jest, to czyni to zapewne w tym celu, aby ów naturalny czy domyślny stan rzeczy zakwestionować. Tak też jest w istocie – uważam, że kary łącznej nie potrzebujemy, a zbiór opracowań traktujących o diagnozie i perspektywach polskiego prawa karnego jest dobrym miejscem na nieco szersze uzasadnienie tego stanowiska²⁸⁵.

285 Pierwotną propozycję rozwiązania prowadzącego do rezygnacji z kary łącznej przedstawiliśmy wraz z prof. J. Gieziem w opracowaniu złożonym do publikacji po XVIII Bielańskich Kolokwiah Karnistycznych, które odbyły się 15 grudnia 2021 r. w Warszawie – J. Giezek, K. Lipiński, *Kara łączna...*

Aby możliwie rzetelnie odpowiedzieć na pytanie o przyszłość kary łącznej (a przynajmniej stojącej za nią idei), musimy się jednak uporać z kilkoma pytaniami wstępnymi, które pozwolą dociec, w jakim miejscu jesteśmy dziś (a być może również dlaczego się w nim znajdujemy), a zatem zdiagnozować aktualny stan rzeczy. Warto zatem kolejno zastanowić się:

- a. dlaczego (wstępnie) zakładamy, że potrzebujemy kary łącznej?,
- b. czy dotychczasowe modele wymiaru kary łącznej miały jakieś elementy wspólne?,
- c. jakie są (były) mankamenty kary łącznej?,
- d. czy cele, które ma zrealizować kara łączna, da się osiągnąć inaczej?, aby w końcu dojść do pytania zasadniczego, a mianowicie:
- e. czy karę łączną można całkowicie zlikwidować?

2. Kara łączna jako mechanizm uadekwatniający odpowiedzialność karną

Jeśli tylko uznamy, że zasadne jest posługiwanie się w rozważaniach karnistycznych pojęciem mechanizmów redukcyjnych²⁸⁶, to bez większych obaw do kategorii tej włączymy instytucję kary łącznej. Będzie się

286 Odnotujemy rezerwę względem posługiwania się tym pojęciem przejawianą przez J. Majewskiego, *O „redukcji”...*, s. 65 i n. Nie da się zresztą zaprzeczyć, że „redukcja” znaczy tyle, co „sprowadzać coś do mniejszych rozmiarów, mniejszej liczby, ilości itp.” – L. Drabik, E. Sobol, *Słownik...*, s. 501, co w kontekście karnistycznym nieubłagane kojarzy się z łagodzeniem odpowiedzialności karnej. Z takiego założenia wychodził J. Kochanowski, utożsamiając redukcję odpowiedzialności karnej z jej liberalizacją, analizując redukcję (obniżenie), a w jej ramach „złagodzenia pierwszego, drugiego i trzeciego stopnia” sankcji w Kodeksie karnym z 1997 r., aby finalnie utożsamić redukcję odpowiedzialności karnej z jej dewaluacją – J. Kochanowski, *Redukcja...*, s. 18 i n., s. 64. Z drugiej jednak strony trudno odnaleźć satysfakcjonującą alternatywę dla „redukcji odpowiedzialności karnej” i działających w jej ramach mechanizmów redukcyjnych w określeniu „złagodzenie odpowiedzialności karnej”. Trzymając się, z oczywistych względów, przykładu kary łącznej, zauważymy, że jej zastosowanie może spowodować również zwiększenie (progresję) dolegliwości – zob. K.J. Leżak, *„Korzystność”...*, s. 30–31. Mechanizmy redukcyjne integrują bowiem jakiś element wartościowania składający się na sam proces przypisywania i egzekwowania odpowiedzialności karnej, ale niekoniecznie redukują (globalnie) samą tę odpowiedzialność, a przynajmniej niekoniecznie czynią to w sensie czysto dolegliwościowym. Mówiąc inaczej, o ile określenie „redukcja odpowiedzialności karnej” w omawianym kontekście może budzić pewne kontrowersje natury terminologicznej, o tyle „mechanizmy redukcyjne”, powiązane nie z całą odpowiedzialnością karną, lecz z poszczególnymi jej elementami, moim zdaniem nie powinny już rodzić takich wątpliwości, szczególnie jeśli „redukowanie”, o którym mowa, odniesiemy do

tak działać niezależnie od tego, czy posłużymy się „klasyczną” definicją, zgodnie z którą mechanizmy redukcyjne to wszystkie „takie rozwiązania teoretyczne (doktrynalne) lub ustawowe, których zasadniczym celem jest stworzenie podstawy umożliwiającej ostateczne wymierzenie i wykonanie jednej, czasami w sposób specyficzny skumulowanej lub obostrzonej sankcji za przypisane sprawcy przestępstwo lub przestępstwa, stanowiące wynik wartościowania popełnionych przez sprawcę wielu czynów (zachowań)”²⁸⁷, czy też może skłonimy się ku definicji nawiązującej do dekodowanych z przepisów prawa karnego struktur normatywnych, zgodnie z którą redukcja odpowiedzialności karnej „jako pewne zjawisko towarzyszące procesowi prawnokarnego wartościowania pojawia się wówczas, gdy naruszenie normy sankcjonowanej, z którą sprzężona jest norma sankcjonująca, wiąże się z brakiem zastosowania lub ograniczonym zastosowaniem drugiej z tych norm (normy sankcjonującej)”²⁸⁸.

Widać zatem, że szeroko rozumiane mechanizmy redukujące odpowiedzialność karną (a właściwie redukujące poszczególne elementy lub podstawy tej odpowiedzialności) mogą oddziaływać już na etapie selekcji przedmiotu prawnokarnego wartościowania (poprzez zredukowanie wielu czynów w sensie ontologicznym do jednego czynu – pojedynczego przedmiotu oceny obejmującego wiele zachowań), poprzez redukcję na płaszczyźnie stosowanych do tego przedmiotu wzorców normatywnych (reguły wyłączania wielości ocen), aż po zintegrowanie (a zatem redukcję pod względem ilościowym) kar wymierzonych sprawcy, któremu z sukcesem przypisano już odpowiedzialność karną²⁸⁹. W tym sensie układają się one w pewien logiczny ciąg, co zrazu sugeruje, że manipulacja przy jednym z jego elementów powinna być powiązana z refleksją na temat pozostałych²⁹⁰.

Cały ten ciąg jest również napędzany jedną ideą. Niewątpliwie zasadniczym celem stosowania mechanizmów redukcyjnych jest bowiem racjonalizacja odpowiedzialności karnej stanowiąca wynik spojrzenia na

leżących u podstaw odpowiedzialności karnej ocen, a nie do dolegliwości finalnie wymierzonej sprawcy.

287 P. Kardas, *Pozorny...*, s. 972–973.

288 J. Giezek, P. Kardas, *O normatywnej...*, s. 8; zob. też J. Giezek, *Integrowanie...*, s. 138.

289 Zob. J. Giezek, P. Kardas, *O normatywnej...*, s. 11–12.

290 J. Giezek, *Integrowanie...*, s. 154–157. Mechanizmy redukcyjne znajdujące się w ramach opisywanego ciągu „przed” karą łączną można również odczytać jako mechanizmy zapobiegające przyjęciu realnego zbiegu przestępstw. Zob. M. Bielski, *Normatywne...*, s. 405 i n.

działalność sprawcy nie tylko z tunelowej perspektywy poszczególnych zachowań lub wzorców normatywnych oraz ściśle powiązanej z nimi „adekwatnej” reakcji karnej dla każdego z osobna, lecz raczej „z lotu ptaka”, a zatem perspektywy – na tyle, na ile to możliwe (również ze względów procesowych) – holistycznej²⁹¹. Można by zatem powiedzieć, że mechanizmy redukcyjne potrzebne nam są do tego, aby wyrwać się z okowów poszczególnych konstrukcji teoretycznych tam, gdzie zasadne byłoby wpuścić nieco racjonalności instrumentalnej²⁹²; służą temu, by zniwelować pewnego rodzaju nadmiar czy redundancję i stworzyć odpowiednią podstawę (lub wynik) wartościowania²⁹³. Dążą zatem do tego, aby odpowiednio wyodrębnić fragment zachowania sprawcy i reakcję nań uczynić adekwatniejszą do rozmiarów wyrządzonego zła²⁹⁴. Pomijając zaś wszelkie uzasadnienia aksjologiczne – trudno zaprzeczyć, że łatwiej jest po prostu przypisywać odpowiedzialność karną za jeden czyn zamiast wielu, wymierzać karę na podstawie jednego przepisu zamiast zastanawiać się, które z konkurujących uregulowań winno wieść prym, a w końcu – wykonywać jedną karę łączną zamiast sekwencji kar jednostkowych. Redukcja jest (powinna być) zatem zarówno uadekwatnieniem reakcji karnej, jak i jej uproszczeniem. Ma przeto wymiar zarówno aksjologiczny, jak i prakseologiczny.

Funkcjonalność mechanizmów redukcyjnych, w ramach której uadekwatniają one reakcję karną, pozwala z kolei spojrzeć na nie jako na formy sprawiedliwości korygującej. To właśnie z uwagi na możliwe globalne spojrzenie na zachowania (czyny) sprawcy, wpisane w system wymiaru sprawiedliwości, jesteśmy w stanie skorygować – w ramach swojego „drugiego spojrzenia” – podstawowy wynik prawnokarnego wartościowania²⁹⁵. Myśl ta idealnie pasuje do kary łącznej. Jak zauważał bowiem J. Makarewicz w uzasadnieniu projektu Kodeksu karnego w 1930 r.: „Stojąc na stanowisku odpłaty, nie można zamknąć oczu na fakt, iż kumulacja zbiegających się kar wytwarza natężenie dolegliwości

291 Zob. A. Wojtaszczyk, *Mechanizmy...*, s. 429.

292 Intuicyjnie przeczuwamy bowiem, że nie w pełni adekwatne byłoby np. wymierzanie sprawcy dwudziestu „seryjnych” kradzieży z włamaniem dwudziestu kar w wymiarze od roku do 10 lat pozbawienia wolności, a następnie sekwencyjne wykonanie ich w całości. Co do roli intuicji w tym zakresie zob.: J. Giezek, *O możliwości...*, s. 13; M. Królikowski, *Funkcjonalność...*, s. 141 i n.

293 J. Giezek, P. Kardas, *O normatywnej...*, s. 5.

294 Zob. J. Giezek, *Integrowanie...*, s. 148.

295 M. Królikowski, *Wynaturzenia...*, s. 33.

wyższe niż suma tych dolegliwości, tkwiących w poszczególnych karach, jeżeli oddzielnie odcierpianych”²⁹⁶.

Z korygującym charakterem kary łącznej współgra również myśl wyrażona przezeń kilka zdań dalej:

absorpcja z jednej strony, kumulacja z drugiej, wytwarzają granice swobody sędziowskiej. Czy to słusznie? (...) Zasada absorpcji mieści w sobie czynnik darowania kary – oczywiście. (...) Dlaczegoż nie przyznać sędziemu ukrytego w zasadzie absorpcji prawa darowania kary w wypadku zbiegu przestępstw? Czyż w innych wypadkach nie przyznajemy mu prawa nadzwyczajnego złagodzenia kary, które w regule idzie dalej, niż stosowanie zasady absorpcji? Z drugiej strony, pozostawienie drugiej skrajności – kumulacji kary, (niewątpliwie powodującej, że malum passionis jest wyższem, niż malum actionis) daje sędziemu możliwość *zaostwienia* kary zasłużonej, nie może to jednak razić nas wobec faktu, iż życie obfituje w wypadki, gdzie normalna kara, teoretycznie przez ustawodawcę obliczona, nie odpowiada słuszności²⁹⁷.

Mechanizmy uadekwatniające odpowiedzialność karną, „ryczałtującą” reakcję na popełnione przez sprawcę zło, niekoniecznie muszą mieć moc łagodzącą. Równie dobrze mogą oddziaływać „w drugą stronę” – choćby pozwalając na zebranie wielu, samodzielnie prawnokarnie indyferentnych zachowań (czynów w sensie ontologicznym) i uznanie ich za jeden czyn zabroniony. Jak już bowiem wiadomo, „redukcja” znamienna dla mechanizmów redukcyjnych wbrew intuicjom językowym nie musi wiązać się z obniżeniem dolegliwości związanej z przypisywaniem odpowiedzialności karnej, lecz może prowadzić do wyniku „łagodząco-obostrzającego”²⁹⁸.

W tym kontekście wydawałoby się, że kara łączna bez problemów wpisuje się w schemat mechanizmów redukujących (uadekwatniających) odpowiedzialność karną – zarówno co do obu przytoczonych wyżej definicji, jak i co do zasadniczego celu jej zastosowania. Stanowi ona wszak instrument pozwalający na wymierzenie i wykonanie względem sprawy jednej kary. Można natomiast mieć wątpliwość, czy – nawiązując do drugiej z wcześniej przytoczonych definicji – użycie tego mechanizmu prowadzi do zaniechania zastosowania norm sankcjonujących aktualizujących się wobec popełnienia przez sprawcę przestępstw pozostających

296 J. Makarewicz, w: *Projekt...*, s. 47.

297 J. Makarewicz, w: *Projekt...*, s. 47–48.

298 J. Giezek, *Integrowanie...*, s. 151. Ta właśnie językowa nieintuicyjność stanowi podstawę zarzutu J. Majewskiego – J. Majewski, *O „redukcji...”*, s. 72.

w tak czy inaczej rozumianym zbiegu. Kary są bowiem wymierzone – a zatem normy sankcjonujące znajdują pełne zastosowanie – a później, często dopiero na etapie ich wykonania, dochodzi do korektury w postaci swoistego zastąpienia kar jednostkowych zagregowaną karą łączną, zaś kary podlegające łączeniu z zasady nie podlegają wykonaniu²⁹⁹. Niechybnie również dla wymierzenia kary łącznej (szczególnie w ramach wyroku łącznego) konieczne jest syntetyzujące spojrzenie na dotychczasową działalność przestępczą danego sprawcy. Jej swoistość względem pozostałych mechanizmów redukcyjnych polega jedynie na tym, że redukcja (racjonalizacja) następuje na jednym z ostatnich etapów procesu pociągania do odpowiedzialności karnej – po jej przypisaniu, a nawet po wymierzeniu kar za poszczególne przestępstwa. W przypadku wymierzania kary łącznej w wyroku łącznym mamy wręcz niekiedy do czynienia – z uwagi na treść art. 91a k.k. – z sytuacją, w której do zastosowania mechanizmu redukcyjnego dochodzi po wykonaniu kar podlegających łączeniu (choć można wówczas sformułować całkiem dobrze uzasadnioną wątpliwość, czy w takim układzie rzeczywiście mamy do czynienia z racjonalizacją – przynajmniej w sensie instrumentalnym).

Podskórne przekonanie, że potrzebujemy kary łącznej, zdaje się wywodzić z założenia, że po dokonaniu zindywidualizowanej oceny działalności przestępnej sprawcy zasadna może być korektura o charakterze uadekwatniającym czy racjonalizującym. Tego rodzaju idea o charakterze – jak się zdaje – raczej utylitarnym niż retributywnym³⁰⁰ jest jednak wspólna wszystkim mechanizmom redukcyjnym, a przynajmniej nie jest wyłączną domeną akurat kary łącznej. To pierwszy sygnał, że być może potrzebujemy nie tyle kary łącznej, ile uadekwatnienia przypisanej już odpowiedzialności karnej w ramach jakiegoś instrumentu kondensującego, pozwalającego na spojrzenie na przeszłość sprawcy „z lotu ptaka” i stosowanego *ex post*, a zatem już po wymierzeniu kar za poszczególne przestępstwa.

299 Warto jednak zaznaczyć, że wystarczy uchylene lub zmiana któregokolwiek z wyroków orzekających karę jednostkową połączoną następnie węzłem kary łącznej orzekanej w wyroku łącznym, aby pozostałe, wcześniej połączone kary, odzyskały atrybut wykonalności (art. 575 § 2 w zw. z art. 576 § 1 k.p.k.).

300 W założenie to można jednak zwątpić, jeśli za trafne uznamy wcześniej przytoczone spostrzeżenie J. Makarewicza, że wykonanie sumy kar z samej swej istoty jest bardziej dolegliwe niż wykonanie każdej z kar z osobna. Por. M. Szewczyk, *Kara łączna...*, s. 10.

3. Elementy wspólne dotychczasowych modeli wymiaru kary łącznej

Model wymiaru kary łącznej na przestrzeni lat ulegał wielu mniej lub bardziej intensywnym zmianom. W istocie, po dokonaniu swego „przewrotu kopernikańskiego” w 2015 r., a następnie – pozostając w konwencji – „przewrotu w tył” w 2020 r., nie sposób mówić o pojedynczym modelu wymiaru kary łącznej (i to nawet pomijając różnice wynikające z orzekania jej w wyroku skazującym *versus* w wyroku łącznym³⁰¹), lecz raczej o dwóch konkurencyjnych modelach, z których pierwszy zasadza się na zbiegach przestępstw zamykanych pierwszym wyrokiem skazującym zapadającym co do któregośkolwiek z nich, drugi zaś – na wykonalności orzeczonych kar. Jeżeli trafne jest założenie, zgodnie z którym idea stojąca za karą łączną sprowadza się do wymierzenia i wykonania względem sprawcy zryczałtowanej, uadekwatnionej sankcji karnej za wielość popełnionych przez niego przestępstw, to odmienne modele wymiaru kary łącznej powinny być po prostu różnymi ucieleśnieniami tej idei. Mówiąc inaczej, odpowiedź na pytanie o elementy wspólne dotychczasowych modeli wymiaru kary łącznej powinna pozwolić na zweryfikowanie hipotezy o uadekwatniającym charakterze tej instytucji. Ustalenie elementów wspólnych dotychczasowych modeli wymiaru kary łącznej powinno zarazem pomóc ustalić perspektywę, z jakiej w ramach tego mechanizmu redukcyjnego dochodzi do uadekwatnienia odpowiedzialności karnej.

Aby zauważyć elementy wspólne obu modeli, w pierwszej kolejności musimy zwrócić uwagę na to, co je różni. Jest to zaś przede wszystkim wachlarz kar branych pod uwagę przy wymierzaniu kary łącznej, zależny od zawartości treściowej terminu „zbieg przestępstw skutkujący wymierzeniem kary łącznej”³⁰². Jak wiadomo, model chronologicznie pierwszy, tj. obowiązujący do 2015 r. i zasadniczo (pomijając brak pełnej absorpcji) przywrócony przy okazji szeroko zakrojonej modyfikacji systemu prawnego w związku z epidemią COVID-19 w 2020 r.³⁰³, zasadza się na

301 W tym zakresie – co do stanu prawnego obowiązującego w latach 2015–2020 – zob. P. Kardas, *Jeden...*, s. 5 i n.

302 Zakres znaczeniowy tego pojęcia nie pokrywa się zaś z dużo szerszym, teoretycznym rozumieniem zbiegu przestępstw (zob. J. Giezek, *Kilka...*, s. 402), co prowadziło część autorów do wniosku, że w poprzednio obowiązującym modelu podstawą wymierzenia kary łącznej był w istocie zbieg kar, a nie zbieg przestępstw – zob. D. Kala, M. Klubińska, *Kara łączna...*, s. 92; por. P. Kardas, *Zbieg...*, 2015, s. 33–35.

303 Kodeks karny zmodyfikowano w omawianym zakresie mocą art. 38 ustawy z 19 czerwca 2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych

popelnieniu przez sprawcę dwóch lub więcej przestępstw przed zapadnięciem pierwszego wyroku skazującego co do któregośkolwiek z nich, zupełnie niezależnie od tego, czy kary zostały już wykonane (nawet wszystkie i w całości), czy też jeszcze nie³⁰⁴; model zaś drugi, określany niekiedy modelem „kroczącej kary łącznej”, zadowalał się wykonalnością podlegających łączeniu kar, a nawet uprzednio orzeczonych kar łącznych (z wyjątkami ujętymi w ówczesnym art. 85 § 3 i 3a k.k.). Czy przy tak daleko idących różnicach między modelami wymiaru kary łącznej możemy w ogóle mówić o jakichś elementach wspólnych oprócz, rzecz jasna, samego wymierzenia „zryczałtowanej” sankcji karnej?³⁰⁵ Wydaje się, że tak.

Zastanówmy się w pierwszej kolejności nad istotą kryterium w postaci wyroku skazującego, który zamyka zbieg przestępstw i umożliwia orzeczenie kary łącznej jedynie co do tak ograniczonego przedziału działalności sprawcy. Kryterium to wzięło się pewnikiem z uregulowań Kodeksu karnego z 1932 r., który wprzód regulował „podstawowe” przypadki orzekania kary łącznej „w razie jednoczesnego skazania” (art. 31 § 1), a następnie, niejako uzupełniając, nakazywał stosowanie tych samych zasad „odpowiednio także w przypadku, gdy sprawca skazany został kilkoma prawomocnymi wyrokami za przestępstwa popełnione przed wydaniem przez sąd pierwszej instancji pierwszego z tych wyroków” (art. 35). Naturalna skłonność do syntetyzowania doprowadziła twórców Kodeksu karnego z 1969 r. do umieszczenia w jego art. 66 ujednoliconego i czysto materialnoprawnego już kryterium popelnienia dwóch lub więcej przestępstw przed zapadnięciem pierwszego wyroku³⁰⁶ – i z regulacją taką pozostajemy do dziś (wyjąwszy lata

przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem COVID-19, Dz.U. 2022, poz. 2141. Nie pozwólmy zapomnieć, że uzasadniając powrót do poprzednio obowiązującego modelu kary łącznej, w motywach ustawodawczych przyjęto, że skoro w 2019 r. sądy rozpoznawały więcej spraw o wydanie wyroku łącznego niż w 2015 r., to powrót do „starych” zasad „sprawia (...), że oszczędzamy 15 000 spraw. Idą za tym oszczędności finansowe i organizacyjne w konwojach, przejazdach i przemieszczaniu się ludzi. Niewątpliwie zyska na tym Policja i Służba Więzienna, które będą mogły przeznaczyć swoich funkcjonariuszy do innych zadań. Nie można również pominąć aspektu ekologicznego związanego z tak ogromną ilością spraw i związaną z tym logistyką” – *Uzasadnienie...*, druk nr 382, Sejm IX kadencji, pkt 2.7.

304 Zob. D. Kala, *Postępowanie...*, s. 110–112.

305 Zob. J. Giezek, *Integrowanie...*, s. 138.

306 Już w 1933 r. W. Wolter zwracał uwagę, że: „nasuwa się (...) pytanie, czy potrzebna jest ta cała analogia, wywołana tylko tem, że się przy zbiegu przestępstw wymaga jednoczesności skazania, a co jest właśnie rzeczą niepotrzebną, jak to wykazuje

2015–2020). Jak jednak kryterium to jest racjonalizowane z perspektywy materialnoprawnej? Otóż mówi się o tym, że ów pierwszy wyrok ma być dla sprawcy „ostrzeżeniem” czy nawet – bardziej jeszcze obrazowo – „dzwonkiem alarmowym”³⁰⁷. Łatwo jednak zauważyć, że po pierwszym „dzwonku” dalsze „dzwonienie” staje się coraz mniej sensowne, a przy najmniej alarmuje w coraz mniejszym, a nie coraz większym stopniu. Skoro zaś „skazanie uniemożliwia łączenie ponad barierę pierwszego wyroku skazującego, ale nie przeszkadza łączeniu tego, co mieści się już poza tą barierą”³⁰⁸, to jak zracjonalizować zamykanie kolejnych zbiegów przestępstw przez następujące po sobie wyroki skazujące, ile by ich nie było? Otóż mówi się, że chodzi tu o nic innego, jak o prewencję indywidualną. Oddajmy głos K. Buchale:

zbieg przestępstw wymaga całościowej oceny postępowania sprawcy (...). U podstaw instytucji kary łącznej legła (...) potrzeba indywidualnego określenia wysokości kary niezbędnej dla resocjalizacji sprawcy, któr[a] nie może się odbywać przez dodawanie do siebie kar wymierzonych za poszczególne przestępstwa. Instytucja kary łącznej jest więc w systemie sądowego wymiaru kary, który opiera się także na dyrektywie prewencji indywidualnej, koniecznym dopełnieniem zasady indywidualizacji kar³⁰⁹.

Prewencji indywidualnej, jeśli by miała ona polegać na odpowiedniej ocenie określonych przedziałów działalności sprawcy zamkniętej między wyrokami skazującymi, nie da się jednak odczytać z regulacji obowiązującej w latach 2015–2020, kiedy to jedynym zwornikiem łączonych kar była ich wykonalność, zupełnie niezależna od tego, kiedy popełniono poszczególne przestępstwa; z jednej wszak strony mogło zdarzyć się tak, że odrębnemu wykonaniu podlegała kara za przestępstwo popełnione długo przed pierwszym wyrokiem skazującym i dawno po wykonaniu kary łącznej za wszystkie te przestępstwa, z drugiej zaś

przepis o odpowiednim traktowaniu niejednoczesnych skazań” – W. Wolter, *Zarys...*, s. 252. Nie dziwota zatem, że i w późniejszej pracy autor ten twierdził, że sądownie jednoczesne czy niejednoczesne to zagadnienie procesowe, a nie materialnoprawne „zaś zbieg przestępstw jest zbiegiem przestępstw niezależnie od tego, czy miało miejsce jednoczesne skazanie, czy też nie”, co dalej prowadzi do wniosku, że: „ustawodawca mógł śmiało ograniczyć się do odpowiednio sformułowanego przepisu (...), podkreślając decydujące znaczenie pierwszego wyroku skazującego z pominięciem całej kwestii proceduralnej” – W. Wolter, *O warunkach...*, s. 17 i 18.

307 Zob. M. Szewczyk, *Kara łączna...*, s. 34.

308 W. Wolter, *O warunkach...*, s. 19.

309 K. Buchała, *Wymiar...*, s. 52.

strony – bez najmniejszych przeszkód połączeniu ze sobą mogły podlegać kary za przestępstwa popełnione „między wyrokami”, a zatem do łączenia mogło dochodzić ponad barierą wyroku skazującego. Nie miało tu przeto nic do rzeczy, że między poszczególnymi przestępstwami sprawca słyszał wielokrotnie dzwonki albo i dzwony alarmowe. Tym samym i relacja między poszczególnymi przestępstwami schodziła na plan dalszy, a przynajmniej zachodzący między nimi związek nabrał nieco odmiennego znaczenia i niepodobna było wyprowadzać względów indywidualnoprzewencyjnych z samego związku między czynami.

Skoro jednak zauważymy, że w latach 2015–2020 odpadł indywidualnoprzewencyjny zwornik w postaci wyroku skazującego zamykającego zbieg jako podlegający odpowiednio szerokiej ocenie fragment działalności sprawcy, to przesłedzenie tego, co w Kodeks wtłoczono niejako w jego miejsce, powinno dać nam odpowiedź na pytanie o wspólny element obu modeli. Tak się zaś dogodnie składa, że akurat w lipcu 2015 r. do Kodeksu karnego wprowadzono wysławiający dyrektywy wymiaru kary łącznej art. 85a, który z jednej strony kładzie nacisk na możliwie całościowe rozstrzygnięcie co do wymiaru (podlegającej wykonaniu) kary³¹⁰, z drugiej zaś strony daje wyraźny prymat (albo i wyłączność³¹¹) dyrektywom przewencyjnym, przede wszystkim zaś dyrektywie przewencji indywidualnej³¹². Mimo pewnego przesunięcia modelu wymiaru kary łącznej w kierunku wykonawczym (skoro skupia się on na karach podlegających wykonaniu) elementem racjonalizującym pozostaje tu oddziaływanie na konkretnego sprawcę w kontekście jego szerzej postrzeganej przestępnej przeszłości.

Wszystko wskazuje na to, że z dotychczasowych modeli wymiaru kary łącznej da się wydestylować element wspólny – odpowiednie indywidualnoprzewencyjne oddziaływanie na sprawcę. Chodzi tu zatem o orzeczenie

310 P. Kardas, *Zbieg...*, 2015, s. 58.

311 Zob. J. Majewski, *Kodeks...*, s. 307–309.

312 Poglądu tego nie zmienia – moim zdaniem – swoisty eksces legislacyjny polegający na odwróceniu kolejności dyrektyw przewencyjnych w art. 85a k.k. mocą ustawy z 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2022, poz. 2600, i to – jak chciałby projektodawca, lecz jest to w demokratycznym państwie prawnym niemożliwe – przy zastąpieniu pozytywnej przewencji ogólnej przewencją negatywną. Po pierwsze, poruszamy się bowiem na płaszczyźnie rozważań modelowych; po drugie, nawet w zmienionym brzmieniu wciąż chodzi o prymat dyrektyw przewencyjnych; po trzecie, można mieć wątpliwość co do użyteczności dyrektywy generalnoprzewencyjnej (w którejkolwiek jej odmianie) przy wymierzaniu kary łącznej, szczególnie w wyroku łącznym – zob. J. Giezek, *Dyrektywy...*, s. 59 i n.

i wykonanie „kary celowej”³¹³ – odpowiednie zracjonalizowanie odpowiedzialności polegającej na jej dopasowaniu do całości lub odpowiednio szerokiego wycinka działalności sprawcy, aby w adekwatny sposób nań oddziaływać. W ramach kary łącznej, szczególnie orzekanej w wyroku łącznym, od lat wychodzimy z założenia, że: „sędzia najśluszej może ocenić potrzebę represji w poszczególnym przypadku”³¹⁴. Chodzi tu przy tym o „przypadek” rozumiany jako sytuację konkretnego sprawcy, który popełnił więcej niż jedno przestępstwo; zwornikiem owych przestępstw jest bowiem nade wszystko sam sprawca. Szczególnie wyraźnie widać ten aspekt w przypadku orzekania wyrokiem łącznym, kiedy odpada procesowy element wspólniający – poszczególne przestępstwa nie są bowiem nawet osądzone w jednym postępowaniu. Zarazem jednak sądowi daje się do ręki instrumenty pozwalające na analizę zachowania sprawcy nie tylko po popełnieniu przestępstwa, ale i w trakcie wykonywania kary (zob. niezmienny co do istoty od czasu uchwalenia art. 572 k.p.k.). Chodzi tu zatem o uwzględnienie tego, jak sprawca reaguje na karę i na ile rzeczywiście potrzebne jest wykonywanie wszystkich, skumulowanych kar jednostkowych. Pełniejsza wiedza sądu orzekającego w przedmiocie wyroku łącznego daje zatem większe wręcz szanse, aby kara łączna była karą celową³¹⁵. Drugim elementem wspólnym, podkreślanym już u zarania instytucji kary łącznej w polskich kodeksach karnych, jest uproszczenie czy wręcz ujednolicenie postępowania wykonawczego polegające na uregulowaniu sytuacji prawnej skazanego³¹⁶. Cel ten niewątpliwie pełniej realizowany był przez model obowiązujący w latach 2015–2020, nie tylko z uwagi na – zasadniczo – łatwiejsze orzekanie w przedmiocie wyroku łącznego³¹⁷, ale i z uwagi na to, że przejmował się on jedynie tymi karami, które pozostały do wykonania.

4. Mankamenty kary łącznej i wyroku łącznego

Wytwory działalności ludzkiej – szczególnie gdy mówimy o wytworach językowych – z natury rzeczy nie są, ani nawet nie mogą być idealne.

313 Zob. K.J. Leżak, *Racjonalny...*, s. 148.

314 W. Makowski, *Kodeks...*, s. 141.

315 Zob. K.J. Leżak, *Racjonalny...*, s. 148.

316 Zob. A. Zoll, *Charakter...*, s. 449.

317 Założenie takie leżało u podstaw zmiany normatywnej z 2015 r. Zob.: *Uzasadnienie...*, druk nr 2393, Sejm VII kadencji, pkt. II.6; W. Wróbel, *Nowy model...*, s. 627.

Mogą co najwyżej lepiej lub gorzej spełniać postawione przed nimi zadania czy wpisywać się w taki lub inny model teoretyczny. Nie inaczej jest, rzecz jasna, z karą łączną, która w założeniu ma racjonalizować odpowiedzialność karną, a przynajmniej w niektórych przypadkach staje się swoistą sztuką dla sztuki wymagającą wyjątkowego wysiłku intelektualnego polegającego na wykonywaniu operacji myślowych częstokroć na dawno wykonanych karach, co nie prowadzi do jakichkolwiek zmian w obiektywnej rzeczywistości. Problemy pojawiające się w toku takich operacji doskonale ujawniają mankamenty kary łącznej, które możemy podzielić na:

- a. teoretyczne (modelowe) – związane z założeniami leżącymi u podstaw poszczególnych systemów wymiaru kary łącznej,
- b. praktyczne – ujawniające się przy analizie poszczególnych przypadków zbiegu przestępstw,
- c. intertemporalne – stanowiące wynik swego rodzaju synergii problemów teoretycznych i praktycznych.

Mankamenty o charakterze modelowym w przypadku obu systemów nie mogą wynikać z niczego innego, jak tylko z konstrukcji poszczególnych modeli. Jeśli zatem fundamentem modelu obowiązującego do 1 lipca 2015 r. oraz począwszy od 24 czerwca 2020 r. do dziś jest podsumowywanie działalności sprawcy zamykanej pierwszym wyrokiem skazującym co do któregośkolwiek ze zbiegających się przestępstw, to jego oczywistą konsekwencją w przypadku sprawców, którzy z wymiarem sprawiedliwości postanowili związać się na dłużej, jest dokonywanie wielu (kilku czy nawet kilkunastu) ocen cząstkowych, „od wyroku do wyroku”³¹⁸. Założenie, że w przypadku tego rodzaju sprawców globalnej ocenie podlega cała ich przestępcza działalność³¹⁹, jest zatem nieco zbyt ambitne. Co więcej, częstokroć będzie to podsumowywanie pozbawione większego sensu – szczególnie jeśli poszczególne kary zostały już wykonane, a wyrok łączny i tak należy wydać z uwagi na treść art. 91a k.k. Zdarzenie tnące zbieg w postaci kolejnego już wyroku skazującego ani

318 Trzeba tym samym przyznać, że wątpliwość W. Woltera, czy po pierwszym wyroku skazującym „taryfa ulgowa” nie powinna się kończyć „aż do chwili, gdy wszystkie rachunki zostaną wyrównane, a więc co najmniej do czasu odbycia kary orzeczonej”, jest modelowo atrakcyjna, choć prowadziłaby zapewne do daleko idącego obostrzenia polityki karnej – W. Wolter, *O warunkach...*, s. 19; zob. też M. Stawiński, *Dyrektywa...*, s. 577–578.

319 Zob.: M. Szewczyk, *Kara łączna...*, s. 55; P. Kardas, *Wymiar...*, s. 587 i n.

zaś szczególnie mocno nie ostrzega czy alarmuje, ani też nie ma wiele wspólnego z działaniami samego sprawcy, który przecież na moment wydania względem niego wyroku nie ma żadnego zgoła wpływu.

Również w przypadku systemu porównywanego do kuli śniegowej³²⁰ podsumowywanie działalności sprawcy ma charakter wycinkowy, obejmuje bowiem te jedynie kary, które aktualnie podlegają wykonaniu. Choć nie zmusza on do czysto formalnego rozwiązywania „starych” węzłów kar łącznych, to łącząc je wzajemnie ze sobą, „gubi” element w postaci związku między poszczególnymi przestępstwami, szczególnie w ich aspekcie temporalnym. Łączenie kar łącznych zaś, aby uniknąć naruszenia konstytucyjnej zasady równości, musi odbywać się w ramach swoistego dwójmyślenia, gdzie mimo łączenia teoretycznie ujednoliconych już kar łącznych o dolnej granicy wymiaru „nowej” kary łącznej będzie decydować i tak najsurowsza z kar jednostkowych³²¹. Z kolei chwila, w której dana kara zaczęła podlegać wykonaniu, również niewiele ma wspólnego z działaniami samego sprawcy. Za pewien mankament o charakterze teoretycznym czy modelowym wspólny obu systemom można natomiast uznać fakt, że w przypadku wydania wyroku łącznego – w szczególności wówczas, gdy prowadzi on do progresji dolegliwości kary łącznej – dochodzi do swego rodzaju ingerencji w prawomocne wyroki skazujące. Nie bez racji można zatem twierdzić, że mamy w tym przypadku do czynienia z naruszeniem zasady *ne bis in idem*³²².

Problemów praktycznych nie da się ujawnić inaczej jak poprzez wzięcie na warsztat kilku przykładów z praktyki wymiaru sprawiedliwości. Posłużę się dwoma, z którymi miałem okazję zetknąć się w ramach obserwacji uczestniczącej (jako obrońca). Przypadek pierwszy dotyczy sprawcy, który był wyjątkowo aktywny na przełomie tysiącleci. W wyniku zapadających kolejnych kilkunastu wyroków skazujących „uzbie-rał” kilkadziesiąt lat jednostkowych kar pozbawienia wolności, w tym jedną odpowiadającą maksymalnej terminowej karze tego rodzaju; na pewnym etapie postanowił zatem, dla oszczędności czasu i pieniędzy, akceptować kolejne stawiane mu zarzuty, abstrahując od ich słuszności – wiedząc, że zarzucane przestępstwa i tak będą tworzyć zbieg z owym przestępstwem najpoważniejszym, zaś finalnie orzeczona kara i tak nie

320 M. Królikowski, R. Zawłocki, *Prawo...*, s. 417.

321 Mowa tu oczywiście o konsekwencjach wyroku TK z 18 kwietnia 2019 r., K 14/17.

322 K.J. Leżak, *Racjonalny...*, s. 149.

przekroczy tej, którą odbywał. Orzeczenie zaś „nowej” kary pozbawienia wolności za przestępstwo prawomocnie osądzone po ponad 20 latach od jego popełnienia dawno po odbyciu maksymalnej dopuszczalnej kary pozbawienia wolności za pozostałe przestępstwa należące do tego samego zbiegu wiązało się z koniecznością przeprowadzenia skomplikowanej procedury wstrzymania wykonania orzeczenia, rozwiązania poprzednio orzeczonej kary łącznej i wydania nowego wyroku łącznego o tożsamej dolegliwości co poprzedni – po to tylko, aby w sensie rzeczywistym nic nie uległo zmianie. Jeśliby zaś po wykonaniu całej tej operacji ostatni prawomocny wyrok uległ uchyleniu, to i wyrok łączny utraciłby moc (zgodnie z art. 575 § 2 k.p.k.), a do czasu wydania nowego względem naszego bohatera byłoby konieczne wdrożenie do wykonania kar jednostkowych sumarycznie obejmujących kilkadziesiąt lat pozbawienia wolności³²³. Nie dziwota zatem, że badania empiryczne wskazują, iż niemal 1/3 kar łącznych orzekanych w systemie „od wyroku do wyroku” ulega rozwiązaniu³²⁴, co całkiem nieźle oddaje płońność wysiłków – intelektualnych i finansowych – wkładanych w wydawanie wyroku łącznego. Wrażenie daremności nasili się jeszcze bardziej, kiedy zdamy sobie sprawę z tego, że niemal połowa spraw w przedmiocie wydania wyroku łącznego kończyła się – w tożsamym analizowanym okresie – umorzeniem postępowania³²⁵.

Przypadek drugi dotyczy młodocianego sprawcy, który dopuścił się około pięćdziesięciu drobnych (opiewających na kilkaset złotych) oszustw, za które wymierzono kary kilkumiesięcznego pozbawienia wolności (z warunkowym zawieszeniem ich wykonania i bez takiego dobrodziejstwa). Choć przestępstwa zostały przedzielone kilkoma wyrokami skazującymi, możliwe jest połączenie kar podlegających wykonaniu zgodnie z zasadami rządzącymi systemem z lat 2015–2020. Pomijając przyczyny tego stanu rzeczy, sąd od ponad dwóch lat nie wydaje wyroku łącznego. Taki stan rzeczy powoduje, że spod węzła kary łącznej

323 Przykład ten dowodzi zatem, że ze względów procesowych dla sprawcy korzystniejsze może być pozostawienie w mocy niesłusznego wyroku skazującego niż walka o jego wyeliminowanie z obrotu prawnego.

324 Dokładniej zaś – w przypadku 31,1% wyroków łącznych badanych w latach 2012–2013 konieczne było rozwiązanie poprzedniej kary łącznej. M. Kulik, *Wyrok...*, s. 194.

325 „Połowa wniosków złożonych przez skazanych była niezasadna. 47,5% wszystkich postępowań zakończyło się bez wydania wyroku łącznego” – M. Kulik, *Wyrok...*, s. 201.

sukcesywnie „wypadają” kolejne, efektywnie wykonywane kary – skazany przebywa bowiem w zakładzie karnym i wykonuje je kolejno. W tym zatem zakresie dochodzi do faktycznej kumulacji kar z uwagi na okoliczność całkowicie niezależną od skazanego.

Zupełnie nowe uniwersum problemów otwiera się w związku z samymi zmianami regulacji zawartych w rozdziale IX Kodeksu karnego, konkretniej zaś rzecz ujmując – z uwagi na treść poszczególnych przepisów intertemporalnych. Pomijając bowiem legislacyjne niedoskonałości przepisów zawartych w ustawach z 19 czerwca 2020 r.³²⁶ oraz z 7 lipca 2022 r.³²⁷, niewątpliwie problematykę komplikują choćby odmienne kryteria wyboru właściwego stanu prawnego oraz zagadnienie wzajemnej relacji przepisów międzyczasowych zawartych w kolejnych ustawach³²⁸. W skrajnych przypadkach może to prowadzić do sytuacji, w których sprawcy opłacałoby się przyjąć odpowiedzialność za „dodatkowe”, nieujawnione dotąd przestępstwo, w tym jedynie celu, aby otworzyć sobie furtkę do korzystniejszego z jego perspektywy stanu prawnego. Najbardziej spektakularnym przykładem tego rodzaju sytuacji wydaje się stan faktyczny, w którym sprawcy dwóch przestępstw popełnionych po wejściu w życie Kodeksu karnego z 1997 r., za które wymierzono kary po 25 lat pozbawienia wolności, nie można wymierzyć kary dożywotniego pozbawienia wolności z uwagi na to, że przed popełnieniem tych przestępstw dopuścił się on jeszcze jednego, relatywnie błałego przestępstwa pod rządami poprzedniej ustawy karnej, która nie przewidywała kary łącznej dożywotniego pozbawienia wolności. Popełnienie dodatkowego przestępstwa wydatnie zatem poprawiło sytuację sprawcy³²⁹.

326 Ustawa z 19 czerwca 2020 r. o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem COVID-19, Dz.U. 2022, poz. 2141.

327 Ustawa z 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2022, poz. 2600. W tym drugim przypadku pojawia się pytanie, czy szczególnie przepis międzyczasowy w ogóle był potrzebny. Szerzej o problemach intertemporalnych związanych ze zmianami ustawy w zakresie kary łącznej m.in.: J. Giezek, P. Kardas, *Mechanizmy...*, s. 91 i n.; A. Limburska, *Aktualne...*, s. 95 i n.; J. Kluza, *Aspekty...*, s. 108 i n.; A. Dziergawka, *Reguły...*, s. 121 i n.

328 Bodaj jedyną klarowną wypowiedzią orzeczniczą na ten temat jest postanowienie SN z 31 stycznia 2023 r., IV KK 559/21, nakazujące w ramach zmieniających się przepisów intertemporalnych dotyczących kary łącznej kierować się zasadą *lex posterior derogat legi priori*.

329 Zob. postanowienie SN z 10 listopada 2021 r., IV KK 676/19.

Kara łączna miała służyć temu, aby unikać mechanicznego kumulowania kar³³⁰. Piętrzące się niedomagania poszczególnych jej modeli, potęgowane przez dodatkowe komplikacje o charakterze intertemporalnym, zaczynają zaś powodować, że kara łączna staje się mechanicznym redukowaniem wielości kar, częstokroć oderwanym od samych przestępstw, ich wzajemnej relacji i rzeczywistych potrzeb w zakresie oddziaływania na sprawcę. Jak starałem się wykazać powyżej, może to prowadzić zarówno do niezasadnej progresji, jak i równie niezasadnej regresji karania. Konieczność jednoczesnego rozważania wielu alternatywnych stanów prawnych, a w konsekwencji różnych układów zbiegów przestępstw z uwagi na skomplikowane rozwiązania intertemporalne (a zatem symultanicznego rozważania zarówno samych zbiegów, jak i ich skutków), powoduje zaś, że mechaniczna redukcja kar nabiera cech mechaniki kwantowej. Z pewnością zaś nie spełnia ona właściwego mechanizmom redukcyjnym celu uproszczenia wymierzania sprawiedliwości.

5. Alternatywny sposób uadekwatniania reakcji karnej³³¹

Mamy już za sobą wcale rozbudowany element diagnozy – wiemy, że aktualny system wymiaru kary łącznej nie domaga (a przynajmniej nie działa na tyle sprawnie, jak byśmy tego oczekiwali), zaś obowiązujące regulacje kreują wszelakiego rodzaju problemy zarówno o charakterze teoretycznym, jak i praktycznym. Wyszczególnienie mankamentów kary łącznej i wyroku łącznego w obu dotychczasowych ujęciach było zaś konieczne po to, aby wiedzieć, czego wystrzegać się na przyszłość. Wiemy również, że konieczne jest zracjonalizowanie dolegliwości wynikającej z mnogości wymierzanych pojedynczemu sprawcy kar przede wszystkim z perspektywy indywidualnoprewencyjnej. Pora zatem przejść do elementu perspektyw, a zatem udzielenia odpowiedzi na pytanie, co (jeśli cokolwiek) mogłoby karę łączną zastąpić. Musiałoby to być rozwiązanie, które z jednej strony uszanowałoby elementy wspólne dotychczasowych modeli wymiaru kary łącznej, z drugiej zaś strony wyzbywało się ich mankamentów. Chodziłoby zatem o możliwie bezproblemowe uadekwatnienie odpowiedzialności karnej na ostatnim

330 J. Makarewicz, *Kodeks...*, 1938, s. 147.

331 Podstawowe, choć delikatnie odmienne, założenia proponowanego w tym miejscu rozwiązania zostały opisane w opracowaniu J. Giezek, K. Lipiński, *Kara łączna...*

etapie wyciągania konsekwencji z popełnienia (więcej niż jednego) czynu zabronionego, a zatem po przypisaniu odpowiedzialności karnej, jak i wymierzeniu kar za poszczególne przestępstwa. Musi być to zatem rozwiązanie:

- a. możliwie łatwe w stosowaniu,
- b. ograniczające do minimum uznaniowość sądu orzekającego w przedmiocie faktycznej redukcji dolegliwości,
- c. dające namacalną, przewidywalną perspektywę zakończenia odbywania kary,
- d. unikające różnicowania sytuacji sprawców (skazanych) ze względu na czynniki od nich niezależne.

Naturalnym kandydatem – mechanizmem redukcyjnym³³² o orientacji indywidualnoprzewidywalnej pozwalającym na uadekwatnienie rozmiarów odpowiedzialności karnej już po jej przypisaniu – jest warunkowe przedterminowe zwolnienie³³³. Stosowane jest ono zarazem na etapie, na którym sąd ma najpełniejszą wiedzę co do tego, w jaki sposób orzeczona i wykonywana już kara oddziałuje na sprawcę, i daje szansę na odpowiednie dostosowanie rozmiarów reakcji karnej do zmian zachodzących w skazanym – analogicznie jak w przypadku kary łącznej orzekanej w wyroku łącznym³³⁴.

Do wyobrażenia jest zatem likwidacja kary łącznej przy jednoczesnym rozbudowaniu warunkowego przedterminowego zwolnienia, które przejęłoby jej funkcje. Punktem wyjścia byłyby wyłącznie kary jednostkowe – i to takie, które podlegają wykonaniu (z wyłączeniem kar orzeczonych z zawieszeniem ich wykonania³³⁵). Oczywiście na samej kumulacji poprzestać nie można, gdyż – jak zauważał W. Makowski – „kumulowanie kar terminowych pozbawienia wolności (...) prowadzić będzie do absurdu”³³⁶. Wydaje się przy tym, że ujednolicenie (zsumowanie) wszystkich kar, które sprawca ma do odcierpienia, po przekroczeniu przezeń progu zakładu karnego, stanowi uproszczenie względem

332 Warunkowe zwolnienie jako mechanizm redukcyjny postrzegają choćby J. Giezek, P. Kardas, *O normatywnej...*, s. 13.

333 Zob. J. Lachowski, *Warunkowe...*, s. 134.

334 K. Buchała, *Wymiar...*, s. 58.

335 Zagadnienia warunkowego zawieszenia kary łącznej oraz łączenia kar warunkowo zawieszonych z tymi, względem których nie zastosowano takiej instytucji probacyjnej, stanowią jedno z podstawowych czynników komplikujących stosowanie omawianego mechanizmu redukcyjnego. Zob. P. Kardas, *Zbieg...*, 2015, s. 24.

336 W. Makowski, *Kodeks...*, s. 140; zob. też M. Harasimowicz, *O sumowaniu...*, s. 125 i n.

aktualnego stanu rzeczy, a tym samym spełnia pierwsze z wyżej wymienionych kryteriów. Zapadnięcie każdego kolejnego wyroku skazującego zwiększałoby po prostu sumę podlegających wykonaniu kar (niezależnie od granic rodzajowych), a uchylenie takiego wyroku – pomniejszałoby ją. Owa suma musiałaby przy tym pozostawać aktualna aż do momentu zatarcia skazania, aby uniknąć sytuacji, w których sprawcy skazanemu na wiele krótkoterminowych kar pozbawienia wolności perspektywa warunkowego przedterminowego zwolnienia przesuwana się aż do momentu wdrożenia do wykonania ostatniej kary.

Drugim czynnikiem realizującym dyrektywę uproszczenia powinno być usunięcie wszelakich progów przesuwających perspektywę, w jakiej nastąpi warunkowe zwolnienie. Pomijając zaś kwestie pragmatyczne – skoro rozwiązanie, o którym mowa, ma się skupiać na prewencji szczególnej, to nie ma żadnych podstaw, aby *a limine* przyjmować, że okoliczności związane z samym czynem (np. uczynienie sobie z przestępstwa stałego źródła dochodu) lub zachowaniem przed przystąpieniem do odbycia kary (utrudnianie rozpoczęcia jej wykonania) będą wpływać na oddziaływanie kary na sprawcę. Zmiana, która zaszła (lub nie) w skazanym w związku z wykonaniem kary, musi być – z istoty rzeczy – oceniana *ex post* i w sposób ściśle zindywidualizowany.

Jedynym sposobem, w jaki można ograniczyć uznaniowość sądu orzekającego w przedmiocie „nowego” warunkowego zwolnienia, jest sformułowanie odpowiednio ścisłych dyrektyw wyboru konsekwencji. W pierwszej kolejności winny to być dyrektywy kierunkowe, a zatem wskazujące na to, jakimi względami ma kierować się przy wydawaniu decyzji w przedmiocie warunkowego zwolnienia, w drugiej zaś – dyrektywy determinujące, które wraz z upływem czasu możliwie jednoznacznie wskazywałyby katalog przypadków, w których warunkowego zwolnienia można odmówić³³⁷. Progresja powinna przebiegać zatem od relatywnie szerokiej uznaniowości w zakresie rzeczywistej redukcji podlegającej wykonaniu kary aż ku obwarowanemu konkretnymi wyjątkami obowiązкови warunkowego zwolnienia skazanego; słowem – im dłużej kara jest wykonywana, tym poważniejsza szansa na warunkowe zwolnienie. Orientacja indywidualnoprewencyjna mechanizmu redukcyjnego oraz jego zakorzenienie w konstytucyjnej zasadzie

337 J. Wróblewski, *Sądowe...*, s. 221–224.

proporcjonalności powinny zaś powodować, że pozbawienie obywatela wolności będzie trwać jedynie tyle, na ile jest to konieczne w kontekście dających się stwierdzić postępów skazanego w resocjalizacji. Większego znaczenia nie powinny mieć te okoliczności, które zostały ocenione w ramach wymierzania kar jednostkowych (jak chociażby okoliczności popełnienia poszczególnych czynów czy ich karygodność). W polu widzenia sądu orzekającego w przedmiocie warunkowego zwolnienia powinny się natomiast znaleźć okoliczności wynikające z przyjmowanej przezeń szerszej perspektywy, a zatem – prócz zachowania sprawcy po popełnieniu poszczególnych przestępstw i w trakcie wykonywania kary – przede wszystkim relacja (tzw. związek przedmiotowo-podmiotowy i temporalny) między popełnionymi czynami. W ten sposób warunkowe zwolnienie, jako „finalny” mechanizm redukcyjny, zbliżyłoby się do pozostałych z nich, zarazem przejmując funkcje kary łącznej.

Zapewnienie namacalnej perspektywy zakończenia odbywania kary z jednej strony ściśle wiąże się z ograniczeniem luzu decyzyjnego sądu, z drugiej strony jest konieczne po to, aby wobec wyeliminowania kary łącznej nie doprowadzić do faktycznego wzrostu represyjności systemu³³⁸. Perspektywę taką dałoby się odmalować poprzez wprowadzenie ujednoliconych progów, radykalnie zmieniających szanse na faktyczną redukcję kary. Wskazanie poszczególnych okresów, po przekroczeniu których sprawca mógłby ubiegać się o warunkowe zwolnienie, wymagałoby zapewne bardziej pogłębionych badań kryminologicznych³³⁹. Biorąc jednak pod uwagę tendencję do zwiększania surowości kar w ciągu ostatnich kilku lat, można zaproponować następujące rozwiązanie uwzględniające również wcześniej opisany przypadek sprawcy skazanego na wiele kar krótkoterminowych:

- a. po odbyciu 1/3 kary (sumy kar), ale nie później niż po odbyciu 10 lat pozbawienia wolności lub po odbyciu okresu równego najsurowszej z kar jednostkowych, skazany nabywałby prawo do ubiegania się o warunkowe zwolnienie. Decyzja sądowa w tym zakresie byłaby fakultatywna, a jej przesłanką byłaby pozytywna prognoza

338 Likwidacja kary łącznej oraz zmiana progów, po jakich mogło by (musiało by) zostać udzielone warunkowe zwolnienie, muszą zatem występować w pakiecie, aby nie doszło do represyjnego wynaturzenia polityki karnej.

339 Warto jednak wskazać, że w próbie badanej przez M. Kulika „średnia wysokość kary łącznej w stosunku do sumy kar łączonych wyniosła (...) 66%” – M. Kulik, *Wyrok...*, s. 196–197.

- kryminologiczna uzupełniana nową dyrektywą nawiązującą do związku między poszczególnymi przestępstwami,
- b. po odbyciu połowy kary (sumy kar), ale nie później niż po odbyciu 15 lat pozbawienia wolności lub okresu odpowiadającego dwukrotności najsurowszej z kar jednostkowych, skazany uzyskiwałby prawo do warunkowego zwolnienia, którego można by mu odmówić wyłącznie w przypadku sformułowania jednoznacznie negatywnej prognozy kryminologicznej,
 - c. po odbyciu 3/4 kary (sumy kar), 20 lat pozbawienia wolności lub okresu równego trzykrotności najsurowszej kary jednostkowej, sąd nie miałby już możliwości odmówienia udzielenia warunkowego zwolnienia poza wyjątkowymi, być może nawet enumeratywnie wymienionymi przypadkami, takimi jak popełnienie nowego, ciężkiego przestępstwa w trakcie odbywania kary lub stwierdzenie – na podstawie opinii biegłych – że skazany będzie stwarzać istotne zagrożenie dla życia i zdrowia innych osób, ich wolności seksualnej lub bezpieczeństwa powszechnego.

Łatwo zauważyć, że jedynie pierwszy próg odpowiada temu, co możemy znaleźć dziś w Kodeksie – a i w tym zakresie względnie szeroka uznaniowość sądu, zakodowana przykładowo w słowach „sąd może udzielić warunkowego zwolnienia”, byłaby uzupełniana dodatkową dyrektywą nawiązującą do związku między przestępstwami (stąd obniżenie z dzisiejszej połowy kary do 1/3). Progi drugi i trzeci wprowadzają już obowiązek warunkowego zwolnienia po stronie sądu, któremu odpowiada analogicznej treści prawo po stronie skazanego („sąd udziela warunkowego zwolnienia”)³⁴⁰. O ile jednak w przypadku drugiego z nich przesłanka negatywna ma charakter ocenny³⁴¹, o tyle w przypadku trze-

340 Nawiązują one tym samym do systemu obligatoryjno-fakultatywnego oraz obligatoryjnego. Zob. J. Lachowski, *Warunkowe...*, s. 52, 57 i 68–75.

341 Mogłaby ona brzmieć następująco: „Sąd może odmówić warunkowego zwolnienia skazanego tylko wówczas, gdy jego postawa, właściwości, warunki osobiste lub zachowanie po popełnieniu przestępstwa i w czasie odbywania kary uzasadniają przekonanie, że skazany po zwolnieniu nie będzie stosował się do orzeczonego środka karnego lub zabezpieczającego i przestrzegał porządku prawnego, w szczególności popełni ponownie przestępstwo”. Ścisłe powiązanie omawianej instytucji z zasadą proporcjonalności i prewencją indywidualną ocenianą przez pryzmat procesu wykonywania kary powoduje, że pośród czynników determinujących decyzję w przedmiocie warunkowego zwolnienia nie ma już okoliczności związanych z samym popełnieniem przestępstwem.

ciego muszą zaistnieć ściśle określone okoliczności uzasadniające dalszą izolację skazanego; odmowa byłaby zatem możliwa jedynie w szczególnie uzasadnionych przypadkach.

Postulat uniezależnienia redukcji odpowiedzialności karnej od czynników, na które sprawcy nie mają wpływu, byłby zrealizowany z jednej strony poprzez usunięcie kryterium przecinającego zbieg przestępstw wyroku skazującego³⁴², z drugiej strony poprzez obliczanie sumy kar uprawniającej do warunkowego zwolnienia w odniesieniu do wszystkich skazań, które nie uległy jeszcze zatarciu, a zatem w oderwaniu od tego, czy poszczególne kary jednostkowe zostały już wykonane, czy też jeszcze nie³⁴³. Zniknęłyby tym samym – jak optymistycznie zakładam – wszelakie problemy konfiguracyjne, a punktem wyjścia stałaby się jedynie ujednolicona suma orzeczonych kar. Z chwilą przekroczenia progu zakładu karnego skazany rozpoczynałby zatem odbywanie zuniformizowanej kary pozbawienia wolności, a nie poszczególnych kar jednostkowych, co z kolei mogłoby uprościć postępowanie wykonawcze, usuwając choćby problemy związane z ustalaniem kolejności odbywanych kar. Jednolite traktowanie sprawców skazanych w jednym oraz w wielu postępowaniach, wiążące się ze zlikwidowaniem zarówno kary łącznej, jak i wyroku łącznego, usuwa z kolei wszelki potencjał dualizmu wynikłego z przyczyn procesowych. Ewentualne podzielenie ciągu przestępstw (jeśli i tej instytucji nie zlikwidować) na kilka postępowań byłoby zaś *ex post* korygowane w zakresie dolegliwości wykonywanej kary poprzez dyrektywę fakultatywnego warunkowego zwolnienia (po 1/3 kary) nakazującą kierować się związkami między poszczególnymi przestępstwami.

Pozostają jeszcze trzy kwestie, na które można spojrzeć z perspektywy równościowej: po pierwsze – zastosowanie proponowanego rozwiązania do innych kar niż pozbawienie wolności³⁴⁴; po drugie – odpowiednie rozwiązanie kwestii intertemporalnych (tak, aby nie pojawił się problem nierówności w perspektywie historycznej); po trzecie – przeniesienie do

342 Zob. M. Sławiński, *Dyrektywa...*, s. 582–584.

343 Uproszczony mógłby zostać również art. 108 k.k., do brzmienia: „Jeżeli sprawcę skazano za dwa lub więcej przestępstw, dopuszczalne jest tylko jednoczesne zatarcie wszystkich skazań”.

344 Badania empiryczne wskazują, że przytłaczająca większość spraw o wydanie wyroku łącznego dotyczy wyłącznie pozbawienia wolności. Zob. M. Kulik, *Wyrok...*, s. 194–195.

„nowego” warunkowego zwolnienia instrumentów przewidzianych dla sprawców wielu przestępstw korzystających z art. 60 § 5 k.k.

W ramach zagadnienia pierwszego trzeba zdać sobie najpierw sprawę z tego, że poza zakresem warunkowego zwolnienia pozostałyby kary pozbawienia wolności orzeczone z warunkowym zawieszeniem ich wykonania – oczywiście dopóki, dopóty nie doszłoby do zarządzenia wykonania kary, kiedy to kara zarządzona po prostu powiększałaby podlegającą analizie sumę kar. Do tego czasu okresy próby mogą biec równolegle (jednocześnie). Choć stacjonarny dozór elektroniczny stanowi aktualnie wyłącznie formę wykonywania kary pozbawienia wolności, należałoby rozważyć wprowadzenie proporcjonalnie dłuższego okresu, przez jaki mógłby być on stosowany w odniesieniu sumy kar względem pojedynczej kary (nie wykluczając oczywiście możliwości warunkowego zwolnienia). W przypadku ograniczenia wolności można byłoby natomiast zaproponować alternatywnie odpowiednie zastosowanie przepisów o warunkowym zwolnieniu (byłoby to wówczas warunkowe zwolnienie z odbycia kary ograniczenia wolności) albo rozbudowanie – na analogicznych zasadach – uznania kary za wykonaną, o którym mowa w art. 83 k.k. Sensu nie miałyby jedynie progi wskazujące konkretną długość odbytej kary w postaci 10, 15 i 20 lat – zamiast nich można by wprowadzić pojedynczy (fakultatywny) próg 2 lat w ramach przepisu przyjmującego przykładowo brzmienie: „Niezależnie od terminów określonych w § [poprzednim], sąd może zwolnić skazanego od pozostałej części sumy kar ograniczenia wolności po odbyciu 2 lat kary”. W przypadku grzywny natomiast można by wprowadzić możliwość rozłożenia jej sumy na raty rozciągnięte na dłuższy okres.

Kwestie intertemporalne wymagają szczególnej delikatności. Co do zasady byłbym skłonny proponować, aby nie uchwalać żadnego materialnoprawnego przepisu międzyczasowego – regulacja zawarta w art. 4 § 1 k.k. najlepiej zabezpiecza uniknięcie formalnej progresji karania związanej z usunięciem kary łącznej w odniesieniu do czynów popełnionych przed wejściem w życie potencjalnej nowej regulacji. Można by natomiast rozważyć wprowadzenie przepisu proceduralnego determinującego orzekanie w przedmiocie wyroku łącznego (rzecz jasna w odniesieniu do czynów popełnionych przed usunięciem kary łącznej z systemu prawnego) jedynie na wniosek skazanego. Aby z kolei uniknąć nieuzasadnionej, skumulowanej regresji karania, zasadne wydaje

się wyłączenie możliwości zastosowania rozbudowanego warunkowego zwolnienia w stosunku do sprawców, względem których orzeczono karę łączną (niezależnie od tego, kiedy to uczyniono).

Stwierdzenie, że kary warunkowo zawieszone nie podlegałyby reżimowi „nowego” warunkowego zwolnienia, zasadniczo natomiast rozwiązuje problem sprawców skazanych w warunkach art. 60 § 5 k.k., o których aktualnie mowa w art. 89a k.k. Można by jedynie rozważyć dodanie odrębnej i dodatkowej fakultatywnej podstawy warunkowego zwolnienia dla sprawcy, który korzysta z art. 60 § 4 k.k., niezależnie od części odbytej kary (sumy kar).

6. Czy nie potrzebujemy kary łącznej?

Jeżeli weźmiemy sobie do serca twierdzenie J. Makarewicza, że: „Zadaniem kary łącznej jest uproszczenie postępowania wykonawczego i zapobieżenie nadmiernej surowości, wynikającej z czystej kumulacji kar, nie jest zaś jej celem zupełne przekreślenie faktu popełnienia większej ilości czynów karygodnych”³⁴⁵, to można mieć poważne wątpliwości co do tego, czy tak zakreślone zadanie w istocie kara łączna – w jej dzisiejszym kształcie – spełnia. Nie polemizując bowiem z tym, że w wyniku jej wymierzenia finalnie postępowanie wykonawcze może okazać się uproszczone, nie można jednak tracić z oczu, że – jakkolwiek paradoksalnie by to nie brzmiało – proces dojścia do owego uproszczenia jest niezwykle skomplikowany. To, co zyskujemy na uproszczeniu postępowania wykonawczego, z pewnością zaś z nawiązką tracimy na zagmatwaniu postępowania w przedmiocie wydania wyroku łącznego. Kara łączna, szczególnie orzekana w wyroku łącznym, dawno już utraciła przymiot immanentnej korzystności dla sprawcy. Niedoskonałości tkwiące w obu jej modelach przyjmowanych w różnych okresach obowiązywania aktualnego Kodeksu karnego popychają ku propozycji radykalnej, sprawdzającej się do całkowitej rezygnacji z kary łącznej. O ile zaś niewątpliwie zdecydowana większość zdiagnozowanych mankamentów dotyczy kary łącznej orzekanej w wyroku łącznym, to z przyczyn równościowych nie jest możliwe zrezygnowanie z tego trybu jej wymierzania przy jednoczesnym pozostawieniu możliwości jej orzeczenia w wyroku skazują-

345 J. Makarewicz, *Kodeks...*, 1938, s. 158.

cym. To, czy względem konkretnego sprawcy będzie się toczyć jedno, czy więcej postępowań, w przytłaczającej większości przypadków nie zależy od niego w najmniejszym nawet stopniu.

Choć staram się sformułować tu propozycję radykalną, nie mogę po-prześcić na postulacie ewakuowania z Kodeksu karnego całej zawartości aktualnego rozdziału IX. Nawet jeśli bowiem zgodzimy się, że nie po- potrzebujemy kary łącznej, to z pewnością należy zachować stojącą za nią ideę syntetyzującego spojrzenia na działalność sprawcy popełniającego więcej niż jedno przestępstwo. Mówiąc inaczej, z kary łącznej nie da się po prostu zrezygnować, nie oferując nic w zamian. Nie ma tu niestety miejsca na szersze prezentowanie modeli wobec niej alternatywnych, polegających już to na równoczesnym lub konsekutywnym wykonywaniu kar za wiele przestępstw, już to na sukcesywnym aktualizowaniu sytuacji prawnej sprawcy w ramach każdego kolejnego wyroku skazującego³⁴⁶. Warto jedynie wskazać, że pierwszy z nich nie jest dostatecznie elastyczny (w istocie pozwala bowiem wyłącznie na pełną absorpcję lub całkowitą kumulację), drugi zaś stanowi istotne utrudnienie orzekania w każdej zgoła sprawie, w której występuje sprawca nierozliczony z wymiarem sprawiedliwości (szczególnie wówczas, gdy toczy się względem niego równolegle wiele postępowań). Żaden z nich nie pozwala zaś na oddziaływanie indywidualnoprzewencyjne w takim stopniu, jak rozwiązanie polegające na rozbudowaniu warunkowego przedterminowego zwolnienia – naturalnego kandydata na instytucję oddziałującą na sprawcę przy uwzględnieniu rzeczywistych zmian, jakie w nim zachodzą w związku z wymierzeniem i wykonywaniem kary. Przemodelowane warunkowe zwolnienie spełniałoby również wszystkie wcześniej dobrane przeze mnie kryteria, a zatem byłoby relatywnie łatwe w stosowaniu, przy odpowiednim ujęciu przesłanek ograniczałoby uznaniowość sądu orzekającego w przedmiocie faktycznej redukcji dolegliwości, a zarazem dawałoby uchwytną perspektywę zakończenia odbywania kary, nie różnicując poszczególnych skazanych z uwagi na czynniki od nich niezależne. Zarazem co do rozmiarów wykonywanej kary wciąż poruszałibyśmy się w przedziale od najsurowszej z kar jednostkowych do ich sumy, przy czym realna redukcja dolegliwości w większym niż dotychczas stopniu

346 Zob.: W. Zontek, *Zasada...*, s. 692 i n.; O. Sharvan, *Kara łączna...*, s. 708 i n.; A. Wróbel, *Kara łączna...*, s. 730 i n.; G. Bogdan, *Problematyka...*, s. 752 i n.; S. Tosza, *Wielkość...*, s. 771 i n.; M.C. van Wijk, *Concurrent...*, s. 782 i n.

zależałyby od samego sprawcy, a w szczególności od jego zachowania po popełnieniu przestępstwa (w tym w trakcie wykonywania kary). Szerza perspektywa sądu stosującego ten mechanizm redukcyjny dawałaby zaś nadzieję na to, że efektywnie wykonywana reakcja karna będzie trafniejsza. Wobec nieustającej tendencji do zwiększania represji karnej (przynajmniej na płaszczyźnie ustawowego zagrożenia) rozwiązanie pozwalające na dalej idącą redukcję na etapie wykonania kary mogłoby zaś stanowić swoiste remedium na przejawy populizmu penalnego.

Odpowiadając na pytanie zawarte w tytule opracowania – uważam, że nie potrzebujemy kary łącznej. System prawa karnego domaga się jednak mechanizmu racjonalizującego rozmiary kary wykonywanej względem sprawcy więcej niż jednego przestępstwa. Przyjmując, że racjonalność instrumentalna powinna być w tym przypadku zorientowana na względy indywidualnoprewencyjne oraz za punkt wyjścia brać zasadę proporcjonalności³⁴⁷ i ostateczność (*ultima ratio*) pozbawienia człowieka wolności – uważam, że możliwym, choć z pewnością niewyłącznym kandydatem do przejęcia roli mechanizmu uadekwatniającego odpowiedzialność karną na ostatnim etapie jej ponoszenia przez sprawcę może być odpowiednio rozbudowane warunkowe przedterminowe zwolnienie.

347 Zob. T. Sroka, *Konstytucyjne...*, s. 537–539.

Literatura

- Aarnio A., *On Paradigm of Legal Dogmatics – Problems of Scientific Progress in Legal Research*, w: *Contemporary Conceptions of Law*, red. P. Trappe, Wiesbaden 1982.
- Barczak-Oplustil A., *Dyrektywy wymiaru kary łącznej*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga jubileuszowa profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Barczak-Oplustil A., Małecki M., Tarapata S., Iwański M., *Ekspertryza. Populistyczna nowelizacja prawa karnego. Ustawa z dnia 7.07.2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (druk senacki nr 762)*, „Krakowski Instytut Prawa Karnego” z 19 lipca 2022 r., <https://kipk.pl/ekspertyzy/populistyczna-nowelizacja-prawa-karnego/>, dostęp: 30 stycznia 2025 r.
- Barczak-Oplustil A., *Sporne zagadnienia istoty winy w prawie karnym. Zarys problemu*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2005, nr 2.
- Bielski M., *Normatywne mechanizmy zapobiegające przyjęciu realnego zbiegu przestępstw jako negatywna przesłanka zastosowania instytucji kary łącznej*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Bieniek M., *Glosa do wyroku SN z dnia 22 lutego 1983 r., IV KR 5/83*, „Nowe Prawo” 1984, nr 5.
- Błachnio-Parzych A., *Zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej jako zbieg reżimów odpowiedzialności represyjnej*, Warszawa 2016.
- Błaszczak W., Glastner J., *Lex retro non agit czy nullum crimen sine lege*, „Państwo i Prawo” 1985, nr 4.
- Bogdan G., w: *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz. Tom II*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2013.

- Bogdan G., *Problematyka wymiaru kary łącznej w ustawodawstwach karnych Niemiec, Austrii i Szwajcarii*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Bojańczyk A., *Z problematyki relacji między odpowiedzialnością dyscyplinarną i karną (na przykładzie odpowiedzialności dyscyplinarnej zawodów prawniczych)*, „Państwo i Prawo” 2004, nr 9.
- Bojarski M., Giezek J., Sienkiewicz Z., *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, Warszawa 2004.
- Bojarski T., *Kilka uwag na temat relacji między odpowiedzialnością dyscyplinarną a karną*, „Państwo i Prawo” 2005, nr 3.
- Bojarski T., w: *System prawa karnego. Tom 2. Źródła Prawa Karnego*, red. T. Bojarski, Warszawa 2011.
- Bosek L., w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Safjan, L. Bosek, Legalis 2016.
- Bruckmüller K., Altrichter K., *Cross-border victim in Austria*, w: *Legal and practical barriers to free movement of victims in Europe*, red. E. Hryniewicz-Lach, M. Kilchling, Londyn 2025.
- Brudzik M., Zagrodnik J., w: *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Zagrodnik, Warszawa 2024.
- Buchała K., Cwiąkalski Z., Szewczyk M., Zoll A., *Komentarz do kodeksu karnego. Część ogólna*, red. K. Buchała, Warszawa 1994.
- Buchała K., *Direktywy sądowego wymiaru kary*, Warszawa 1964.
- Buchała K., Krazue Z., *Dwugłos na temat „warunkowe zawieszenie wykonania kary a wyrok łączony”*, „Palestra” 1978, nr 5–6.
- Buchała K., *Wymiar kary łącznej*, „Państwo i Prawo” 1972, z. 1.
- Budyn-Kulik M., *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, Lex 2025.
- Budyn-Kulik M., *Wykroczenia – małe przestępstwa, czy czyny o charakterze administracyjnym*, w: *Verba volant, scripta manent. Proces karny, prawo karne skarbowe i prawo wykroczeń po zmianach z lat 2015–2016. Księga pamiątkowa poświęcona Profesor Monice Zbrojewskiej*, red. T. Grzegorzczak, R. Olszewski, Warszawa 2017.
- Byczyk M., *O niekonstytucyjności tzw. recydywy w prawie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 11.
- Christie N., *Conflicts as property*, „The British Journal of Criminology” 1977, z. 17 (1).
- Cieślak M., *Polskie prawo karne. Zarys systemowego ujęcia*, Warszawa 1994.
- Cudzoziemcy w Polsce. Podręcznik dla funkcjonariuszy publicznych*, red. E. Ostaszewska-Żuk, Warszawa 2016, https://pl.boell.org/sites/default/files/cudzoziemcy_w_polsce_podrecznik.pdf, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Cwiąkalski Z., *O niektórych pojęciach związanych z wymiarem kary*, „Nowe Prawo” 1989, nr 4.
- Czarnecki P., *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013.

- Dąbrowska-Kardas M., *Analiza dyrektywalna przepisów części ogólnej kodeksu karnego*, Warszawa 2012.
- Daniluk M., *Idealny zbieg wykroczenia z przestępstwem*, w: *Aktualne problemy konstytucyjne w świetle wniosków, pytań prawnych i skarg konstytucyjnych do Trybunału Konstytucyjnego 2010 – 2012*, red. P. Daniluk, M. Laskowska, Warszawa 2013.
- Dębski R., *Współdziałanie przy przestępstwie indywidualnym w ujęciu nowego kodeksu karnego*, „Państwo i Prawo” 2002, z. 6.
- Drabik L., Sobol E., *Słownik języka polskiego*, Warszawa 2007.
- Drechsler K.H., *Die mitbestrafte Tat (Straflose Vor- und Nachtat)*, Borna–Leipzig 1936.
- Dziergawka A., *Reguły intertemporalne związane z orzekaniem kary łącznej w warunkach art. 81 Tarczy 4.0*, „Przegląd Sądowy” 2020, nr 11–12.
- Fila K., *Domniemanie w polskim prawie karnym*, Warszawa 2023.
- Florczak-Wątor M., w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2023.
- Gardocki L., *Prawnokarna problematyka sędziowskiej odpowiedzialności dyscyplinarnej*, w: *Przestępstwo–kara–polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa. Księga jubileuszowa z okazji 70 rocznicy urodzin Profesora Tomasza Kaczmarka*, red. J. Giezek, Kraków 2006.
- Giezek J., *Dyrektywy wymiaru kary łącznej*, w: *Dyrektywy sądowego wymiaru kary*, red. J. Majewski, Warszawa 2014.
- Giezek J., Gruszecka D., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2012.
- Giezek J., *Integrowanie wielości zachowań (czynów) jako podstawa mechanizmu redukującego odpowiedzialność karną*, w: *Redukcja odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2025.
- Giezek J., Kardas P., *Mechanizmy redukcyjne przy wielości przestępstw a kolizja ustaw w czasie*, w: *Reguły intertemporalne w prawie karnym. Pokłosie XV Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego*, red. J. Majewski, Warszawa 2019.
- Giezek J., Kardas P., *Nowe uregulowanie ciągłości popełnienia przestępstwa i wykroczenia (art. 12 § 2 kodeksu karnego oraz 10a kodeksu wykroczeń)*, „Palestra” 2019, nr 1–2.
- Giezek J., Kardas P., *O kryteriach obiektywnego oraz subiektywnego przypisania z punktu widzenia podstaw odpowiedzialności karnej – uwagi wprowadzające*, w: *Obiektywne oraz subiektywne przypisanie odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2016.
- Giezek J., Kardas P., *O modelach ciągłości popełnienia przestępstwa oraz przejawach jej instrumentacji w procesie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2021, nr 7–8.
- Giezek J., Kardas P., *O normatywnej istocie i funkcjach mechanizmów redukujących odpowiedzialność karną w ujęciu teoretycznym, dogmatycznym oraz kryminalno-politycznym*, w: *Redukcja odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2025.
- Giezek J., *Kilka uwag o modyfikacji podstaw wymiaru kary łącznej*, w: *Obrońca i pełnomocnik w procesie karnym po 1 lipca 2015 r.*, red. P. Wiliński, Warszawa 2015.

- Giezek J., Kokot R., *O problemach związanych z kumulacją podstaw regresji i progresji karania*, w: *Współczesne oblicze prawa karnego, prawa wykroczeń, kryminologii i polityki kryminalnej. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Violetcie Konarskiej-Wrzosek*, red. J.C. Bojarski, N. Daško, J. Lachowski, T. Oczkowski, A. Ziółkowska, Warszawa 2023.
- Giezek J., Lipiński K., *Kara łączna oraz modele jej wymiaru – próba nowego spojrzenia*, w: *Ostatnio wprowadzone oraz zapowiadane zmiany w Kodeksie karnym z perspektywy racjonalnej polityki kryminalnej*, red. J. Majewski, Warszawa 2026 (w druku).
- Giezek J., *O możliwości naukowego uzasadnienia zmiany modelu odpowiedzialności karnej*, „Państwo i Prawo” 2017, z. 2.
- Giezek J., *O sankcjach alternatywnych oraz możliwości wyboru rodzaju wymierzonej kary*, „Palestra” 2015, nr 7–8.
- Giezek J., *Okoliczności wpływające na wymiar kary a modyfikujące znamiona czynu zabronionego*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Giezek J., *Tożsamość czynu jako podstawa różnicowania mechanizmów redukujących odpowiedzialność karną*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2017, nr XLIII.
- Giezek J., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2021.
- Giezek J., *Zbieg przepisów a konstrukcja przestępstwa ciągłego*, w: *Zbieg przepisów i zbieg przestępstw w polskim prawie karnym*, red. J. Majewski, Toruń 2006.
- Giezek J., *Znamiona modyfikujące typ czynu zabronionego a okoliczności wpływające na wymiar kary*, w: *Zmodyfikowane typy przestępstw w teorii i praktyce sądowej*, red. J. Brzezińska, J. Giezek, Warszawa 2017.
- Giętkowski R., *Odpowiedzialność dyscyplinarna w prawie polskim*, Gdańsk 2013.
- Gizbert-Studnicki T., *Zasady i reguły prawne*, „Państwo i Prawo” 1988, nr 3.
- Gregorczyk D., *Administracyjne kary pieniężne w nowelizacji Kodeksu postępowania administracyjnego*, w: *Nowe instytucje procesowe w postępowaniu administracyjnym w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania administracyjnego z dnia 7 kwietnia 2017 roku*, red. A. Gronkiewicz, A. Ziółkowska, Katowice 2017.
- Grzegorzczak P., Weitz K., w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Safjan, L. Bosek, Legalis 2016.
- Harasimowicz M., *Nowy model kary łącznej. Aspekty materialnoprawne*, Kraków 2022.
- Harasimowicz M., *O sumowaniu kar słów kilka (uwagi krytyczne)*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2019, z. 1.
- Heine G., *Unterschiedung zwischen Straftaten und Ordnungswidrigkeiten*, „Jurisprudenz” 1999, t. 12.
- Hellwege Ph., Soniewicka M., *Law and Interdisciplinarity*, w: *Law and Interdisciplinarity*, red. Ph. Hellwege, M. Soniewicka, Tuebingen 2004.
- Hryniewicz-Lach E., *Cross-border victims in Poland*, w: *Legal and practical barriers to free movement of victims in Europe*, red. E. Hryniewicz-Lach, M. Kilchling, Londyn 2025.

- Informacja o wynikach kontroli: Realizacja zadań Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej – Funduszu Sprawiedliwości*, KPB.430.010.2021, Nr ewid. 132/2021/P/20/037/KPB, Najwyższa Izba Kontroli, Warszawa, 2 sierpnia 2021 r., <https://www.nik.gov.pl/plik/id,24738,vp,27486.pdf>, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Izydorzyc J., *Aksjologiczne uzasadnienie obowiązywania zasady legalizmu w polskim procesie karnym*, w: *Zasada legalizmu w procesie karnym*, t. 2, red. B. Dudzik, J. Kosowski, I. Nowikowski, Lublin 2015.
- Janczukowicz K., *O pojęciu „zagrożenia karą” w świetle obowiązującego prawa karnego*, „Nowe Prawo” 1990, nr 1–3.
- Janiszewski B., *Recydywa wielokrotna w prawie karnym. Zagadnienia nadzwyczajnego wymiaru kary*, Poznań–Warszawa 1992.
- Joint Statement in Reaction to the Council Position on the Victims’ Rights Directive Revision*, Victim Support Europe, 4 lipca 2024 r., <https://victim-support.eu/news/joint-statement-in-reaction-to-the-council-position-on-the-victims-rights-directive-revision/>, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Kaczmarek T., *Ekstraneus jako współdziałający w popełnieniu przestępstwa indywidualnego – problemy sporne*, w: *Zmodyfikowane typy przestępstw w teorii i praktyce sądowej*, red. J. Giezek, J. Brzezińska, Warszawa 2017.
- Kaczmarek T., *Ogólne dyrektywy wymiaru kary w teorii i praktyce sądowej*, Wrocław 1980.
- Kaczmarek T., *Recenzja książki Janusza Raglewskiego, Model nadzwyczajnego złagodzenia kary w polskim systemie prawa karnego. Analiza dogmatyczna w ujęciu materialnoprawnym*, „Prokuratura i Prawo” 2010, nr 6.
- Kaczmarek T., *Sporne problemy odpowiedzialności karnej ekstraneusa za współsprawstwo do przestępstw indywidualnych*, w: *Nauka wobec prawdy sądowej. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Zdzisława Kegla*, red. R. Jaworski, M. Szostak, Wrocław 2005.
- Kaczor R., *Limitująca funkcja winy przy wymiarze kary*, „Przegląd Sądowy” 2008, nr 11–12.
- Kaftal A., *Przestępstwo ciągłe w prawie karnym*, Warszawa 1985.
- Kala D., Klubińska M., *Kara łączna w projektach nowelizacji Kodeksu karnego – wybrane zagadnienia*, „Kwartalnik Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” 2014, nr 13.
- Kala D., *Postępowanie w przedmiocie wydania wyroku łącznego. Zagadnienia karno-materialne i procesowe*, Toruń 2003.
- Kamiński M., *Prawo administracyjne intertemporalne*, Warszawa 2011.
- Kardas P., *„Idealny zbieg przestępstw” jako problem teoretyczny, dogmatyczny i kryminalnopolityczny*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2014, z. 3.
- Kardas P., Bielski M., *Kara łączna i ciąg przestępstw*, w: *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, red. W. Wróbel, Kraków 2015.

- Kardas P., *Czy decyzje procesowe prokuratora mogą ograniczać sąd w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości: perspektywa modelowa i zmiany ustawodawcze*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2025, nr 4, <https://doi.org/10.60677/CPKiNP2025.4.4>.
- Kardas P., *Głos w dyskusji, w: Zbieg przepisów oraz zbieg przestępstw w polskim prawie karnym*, red. J. Majewski, Toruń 2006.
- Kardas P., *Instytucja prawa łaski w polskim systemie prawnym*, Warszawa 2025.
- Kardas P., *Jeden czy dwa modele wymiaru kary łącznej? O paradoksach nowej regulacji kary łącznej*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 11.
- Kardas P., *Kara łączna i ciąg przestępstw*, w: *Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz*, red. W. Wróbel, Kraków 2015.
- Kardas P., *Kilka uwag o sposobach rozstrzygania sporów dotyczących sprawczego współdziałania w popełnieniu przestępstwa indywidualnego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2017, nr 43.
- Kardas P., Majewski J., *Kilka uwag o kwestii tzw. rzeczywistego zbiegu przepisów ustawy w prawie karnym i sposobach jej rozstrzygania*, w: *Problemy odpowiedzialności karnej. Księga ku czci Profesora K. Buchały*, red. Z. Ćwiąkański, M. Szewczyk, S. Waltoś, A. Zoll, Kraków 1994.
- Kardas P., *O istocie tzw., mechanizmów redukcyjnych, ich celu i funkcjach*, w: *System Prawa Karnego. Tom 4*, Warszawa 2013.
- Kardas P., *O relacjach między strukturą przestępstwa a dekodowanymi z przepisów prawa karnego strukturami normatywnymi*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2012, z. 4.
- Kardas P., *Pozorny i pomijalny zbieg przestępstw oraz ciągłość popełnienia przestępstwa*, w: *System prawa karnego. T. 4. Nauka o przestępstwie. Wylączenie i ograniczenie odpowiedzialności karnej*, red. L.K. Paprzycki, Warszawa 2017.
- Kardas P., *Problem warunkowego zawieszenia wykonania kary w kontekście zasad wymiaru kary łącznej oraz reguł intertemporalnych*, w: *Środki związane z poddaniem sprawcy próbie*, red. J. Majewski, Toruń 2013.
- Kardas P., *Przestępstwo ciągłe w prawie karnym materialnym. Analiza konstrukcji modelowych na tle pojęcia czynu, zbiegu przepisów i zbiegu przestępstw*, Kraków 1999.
- Kardas P., *Refleksje po dziesięciu latach obowiązywania kodeksu karnego z 1997 r. (Uwagi o przyjmowanych kryteriach i metodach oceny obowiązującej kodyfikacji karnej)*, w: *Kodeks karny i kodeks postępowania karnego po dziesięciu latach obowiązywania. Ocena i zmian*, red. M. Mozgawa, K. Dudka, Warszawa 2009.
- Kardas P., *Teoretyczne aspekty ustawowego modelu rozstrzygania zbiegu przepisów typizujących wykroczenia oraz wieloczynowego zbiegu wykroczeń*, w: *Nowy model prawa wykroczeń. Teoria. Praktyka. Przyszłość*, red. W. Wróbel, M. Małecki, M. Pyrcak-Górowska, D. Zajac, Kraków 2024, <https://www.doi.org/10.60677/kipk9788395965593>.
- Kardas P., *Teoretyczne podstawy odpowiedzialności karnej za przestępne współdziałanie*, Kraków 2001.

- Kardas P., *Typy zmodyfikowane ze względu na podmiot jako szczególna odmiana tzw. przestępstw indywidualnych a formy współdziałania przestępnego*, w: *Zmodyfikowane typy przestępstw w teorii i praktyce sądowej*, red. J. Giezek, J. Brzezińska, Warszawa 2017.
- Kardas P., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część I. Komentarz do art. 1–52*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016.
- Kardas P., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część 2*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016.
- Kardas P., w: *System Prawa Karnego. T. 4. Nauka o przestępstwie. Wyłączenie i ograniczenie odpowiedzialności karnej*, red. L.K. Paprzycki, Warszawa 2013.
- Kardas P., *Wymiar kary łącznej*, w: *System prawa karnego. Tom 5. Nauka o karze. Sądowy wymiar kary*, red. T. Kaczmarek, Warszawa 2017.
- Kardas P., *Zbieg przepisów ustawy w prawie karnym. Analiza teoretyczna*, Warszawa 2011.
- Kardas P., *Zbieg przestępstw czy zbieg kar? Rozważania o podstawie wymiaru kary łącznej w świetle nowelizacji Kodeksu karnego z 20 lutego 2015 r.*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2015, z. 3.
- Kardas P., *Zbieg przestępstw i kara łączna w polskim prawie karnym*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2013, Sectio G, Vol. LX, 2.
- Kaufmann A., *Rechtsphilosophie, Rechtstheorie, Rechtsdogmatik*, w: *Einfuehrung in die Rechtsphilosophie und Rechtstheorie der Gegenwart*, red. W. Hassemer, Berlin 2016.
- Kędzior S., *Okoliczności wpływające na surowszy wymiar kary a znamiona strony podmiotowej*, 2023, niepublikowana praca magisterska.
- Kluza J., *Aspekty intertemporalne kary łącznej ze szczególnym uwzględnieniem zmian wynikających z nowelizacji kodeksu karnego z 19.06.2020 r.*, „Palestra” 2022, nr 2.
- Kochanowski J., *Redukcja odpowiedzialności karnej. Analiza i ocena założeń Kodeksu karnego z 1997 r. na tle innych polskich kodyfikacji karnych*, Warszawa 2000.
- Kodeks karny. Tom I. Część ogólna. Komentarz do art. 1–116*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2021.
- Kokot R., *Nadzwyczajny wymiar kary – kilka uwag i kontrowersji*, „Nowe Kodyfikacje Prawa Karnego” 2009, t. XXV.
- Konarska-Wrzosek V., *Modyfikacje w zakresie ustawowych zagrożeń karnych przewidziane w ramach zwykłego sądowego wymiaru kary*, w: *Nadzwyczajny wymiar kary*, red. J. Majewski, Toruń 2009.
- Konarska-Wrzosek V., w: A. Lach, J. Lachowski, T. Oczkowski, I. Zgoliński, A. Ziółkowska, V. Konarska-Wrzosek, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2023.
- Koper R., *Stosowanie instytucji skazania bez rozprawy w sprawach złożonych*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2002, nr 4.
- Kostarczyk-Gryszka J., *Problem granic realnego zbiegu przestępstw*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1968, nr 37.
- Kozielewicz W., *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziego za wykroczenie*, w: *Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, t. II, Warszawa 2012.

- Kozielewicz W., *Stosowanie prawa karnego materialnego i procesowego w postępowaniu dyscyplinarnym w sprawach sędziów (zarys problematyki)*, w: *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, red. L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Hołda, Lublin 2005.
- Kozielewicz W., *Wpływ instytucji prawa karnego materialnego i procesowego na wykładnię i stosowanie przepisów o odpowiedzialności dyscyplinarnej radców prawnych*, „Themis Polska Nova” 2013, nr 2.
- Król-Bogomilska M., *Penalizacja naruszeń prawa konkurencji w polskim systemie prawa-monolit czy hybryda*, w: *Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, t. II, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2012.
- Królikowski M., *Funkcjonalność dogmatyki prawa karnego*, Warszawa 2025.
- Królikowski M., *Wokół problemów z zasadą nullum poena sine lege przy dostosowaniu kary orzeczonej w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2008, z. 2.
- Królikowski M., *Wynaturzenia prawa karnego a potrzeba mechanizmów redukcji odpowiedzialności karnej*, w: *Redukcja odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2025.
- Królikowski M., Zawłocki R., *Prawo karne*, Warszawa 2015.
- Królikowski M., Żółtek S., w: *Kodeks karny. Komentarz, Tom I, Część ogólna*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2021.
- Kruk E., *Sankcja administracyjna*, Lublin 2013.
- Kubicki L., *Projekt prawa o wykroczeniach*, „Państwo i Prawo” 1961, z. 10.
- Kulesza J., *Problemy teorii kryminalizacji. Studium z zakresu prawa karnego i konstytucyjnego*, Łódź 2017.
- Kulik M., Błotnicki M., *Petty Offences in Poland Between Criminal Law and Administrative Law*, „Croatian and Comparative Public Administration” 2021, nr 3.
- Kulik M., *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2002 r. (I KZP 1/2002)*, „Palestra” 2003, nr 1–2.
- Kulik M., *Przestępstwa współukarane w polskim prawie karnym*, Lublin 2021.
- Kulik M., *Tzw. czynność towarzysząca w świetle reguł wyłączania wielości ocen w sprawie karnym*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2009, nr 2.
- Kulik M., w: *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, LEX/el. 2024.
- Kulik M., Wąsek A., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2016.
- Kulik M., *Wyrok łączny w praktyce sądowej w latach 2012–2013*, „Prawo w Działaniu” 2015, nr 23.
- Kunicka-Michalska B., Kulesza J., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Warszawa 2025.
- Kwiatkowski Z., w: *System Prawa Karnego Procesowego. Tom V. Sądy i inne organy postępowania karnego*, red. Z. Kwiatkowski, Warszawa 2015.
- Lachowski J., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. V. Konarska-Wrzosek, Warszawa 2023.
- Lachowski J., *Warunkowe zwolnienie z reszty kary pozbawienia wolności*, Warszawa 2010.

- Laskowski M., *Czy odpowiedzialność dyscyplinarna jest rodzajem odpowiedzialności karnej?*, „Themis Polska Nova” 2013, nr 1.
- Legal and practical barriers to free movement of victims in Europe*, red. E. Hryniewicz-Lach, M. Kilchling, Londyn 2025.
- Leżak K.J., „Korzystność” wyroku łącznego. *Analiza orzecznictwa sądowego i poglądów doktryny na tle polskich rozwiązań normatywnych*, Warszawa 2022.
- Leżak K.J., *Racjonalny system wymiaru kary łącznej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Przegląd Prawa i Administracji” 2020, t. CXX/2.
- Limburska A., *Aktualne zagadnienia intertemporalne związane z instytucją kary łącznej*, „Monitor Prawniczy” 2021, nr 2.
- Limburska A., *Miejsce niesprawczych form przestępnego współdziałania w reżimie odpowiedzialności ekstraneusa za typ znamienny okolicznością osobistą*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2025, t. 87, nr 2.
- Lipiński K., *Wzorce osobowe w prawie karnym*, Warszawa 2020.
- Liszewska A., *Odpowiedzialność karna za współdziałanie przy przestępstwach indywidualnych w polskim prawie karnym*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2004, z. I.
- Liszewska A., *Współdziałanie przestępne w polskim prawie karnym*, Łódź 2004.
- Liszewska A., *Współdziałanie przy przestępstwach indywidualnych (głos w dyskusji o wykładni 21 § 2 k.k.)*, „Państwo i Prawo” 2020, z. 4.
- Łabuda G., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2021.
- Łętowski J., *O problemach odpowiedzialności dyscyplinarnej i służbowej w administracji*, „Państwo i Prawo” 1971, nr 8–9.
- Machlańska J., *Model wymiaru kary za wielość przestępstw. Analiza porównawcza na tle rosyjskiego i polskiego prawa karnego*, niepublikowana rozprawa doktorska, Kraków 2021.
- Majewski J., „Ten sam czyn” jako jedna z przesłanek kumulatywnej kwalifikacji, w: *Zbieg przepisów i zbieg przestępstw w polskim prawie karnym*, red. J. Majewski, Toruń 2006.
- Majewski J., Kardas P., *O dwóch znaczeniach winy w prawie karnym*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 10.
- Majewski J., *Kodeks karny. Komentarz do zmian 2015*, Warszawa 2015.
- Majewski J., *O „redukcji odpowiedzialności karnej”. Uwagi terminologiczne*, w: *Redukcja odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2025.
- Majewski J., *O konsekwencjach zmiany ustawy w czasie popełniania czynu zabronionego*, w: *Reguły intertemporalne w prawie karnym. Pokłosie XV Bielańskiego Kolo-kwium Karnistycznego*, red. J. Majewski, Warszawa 2019.
- Majewski J., *O ustawowym zagrożeniu i innych pojęciach związanych z nadzwyczajnym wymiarem kary (w języku kodeksu karnego)*, w: *Nadzwyczajny wymiar kary*, red. J. Majewski, Toruń 2009.
- Majewski J., *Prawnokarne przypisanie skutku przy zaniechaniu*, Kraków 1997.
- Majewski J., *Tak zwana kolizja obowiązków w prawie karnym*, Warszawa 2002.

- Majewski J., w: A. Błachnio, J. Kosonoga-Zygmunt, P. Zakrzewski, J. Majewski, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 2024.
- Majewski J., w: *Kodeks Karny. Część ogólna, Tom I, Komentarz do art. 1–52*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2016.
- Majewski J., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. A. Zoll, Warszawa 2004.
- Majewski J., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. J. Majewski, Warszawa 2024.
- Makarewicz J., *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1938.
- Makarewicz J., *Kodeks karny z komentarzem. Uzupełnienie IV-go Wydania. Orzecznictwo Sądu Najwyższego (R. 1935 Zb. Nr 1–134)*, Lwów 1936.
- Makarewicz J., *Projekt Kodeksu karnego, w redakcji przyjętej w drugim czytaniu przez Sekcję Prawa Karnego Komisji Kodyfikacyjnej R. P.*, „Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej. Sekcja prawa karnego”, t. V, z. 3, Warszawa 1930.
- Makowski W., *Kodeks karny z komentarzem*, Warszawa 1937.
- Małecki M., *Charakter prawny art. 37a k.k.*, „Przegląd Sądowy” 2016, z. 11.
- Małecki M., *Ustawowe zagrożenie karą i sądowy wymiar kary, w: Nowelizacja kodeksu karnego 2015. Komentarz*, red. W. Wróbel, Kraków 2015.
- Malinowska I., Bryk J., *Handel ludźmi – zapobieganie i zwalczanie*, Szcztytno 2009.
- Manual of Effective and Secure Referrals of Victims*, Victim Support Europe, luty 2020 r., https://victim-support.eu/wp-content/files_mf/1626338096Manualfinalforprint.pdf, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Marek A., Gensikowski P., *Konstrukcja czynów współukaranych i jej implikacje praktyczne*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 10.
- Marek A., Lachowski J., *Niektóre problemy wynikające z „jednoczynowości” przestępstwa ciągłego*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 11–12.
- Maroń G., *Przeproszenie, przebaczenie i pojednanie w polskim prawie karnym – wybrane aspekty*, „Prokuratura i Prawo” 2020, z. 3.
- Marszał K., *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2008.
- Mechanizmy redukcyjne w prawie karnym*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2025.
- Merschler Th., *Legal and Theological Dogmatics*, w: *Law and Interdisciplinarity*, red. Ph. Hellwege and M. Soniewicka, Tuebingen 2004.
- Michór D., *Odpowiedzialność administracyjna w obrocie instrumentami finansowymi*, Warszawa 2009.
- Mikołajewicz J., Paluszkiewicz H., *Rozstrzygnięcia intertemporalne prawa karnego, w: Problematyka intertemporalna w prawie. Zagadnienia podstawowe. Rozstrzygnięcia intertemporalne. Geneza i funkcje*, red. J. Mikołajewicz, Warszawa 2015.
- Mikołajewicz J., *Prawo intertemporalne. Zagadnienia teoretycznoprawne*, Poznań 2000.
- Mozgawa M., Kulik M., *Wybrane zagadnienia z zakresu wzajemnego stosunku odpowiedzialności karnej i administracyjnej*, „Ius Novum” 2016, nr 2.
- Murzynowski A., *Istota i zasady procesu karnego*, Warszawa 1976.
- National framework for comprehensive victim support*, Victim Support Europe 2022, https://victim-support.eu/wp-content/files_mf/1668091265NationalFrameworkforComprehensiveVictimSupport_compressed.pdf, dostęp: 1 grudnia 2024 r.

- Nawrocki M., *Glosa do wyroku SN z dnia 14 listopada 2016 r., III KK 273/16*, „Prokuratura i Prawo” 2018, nr 7–8, <https://www.gov.pl/web/prokuratura-krajowa/numer-7-8-2018>.
- Patryas W., *Interpretacja karnistyczna. Studium metodologiczne*, Poznań 1988.
- Pietrzykowski T., *Podstawy prawa intertemporalnego. Zmiany przepisów a problemy stosowania prawa*, Warszawa 2011.
- Pietrzykowski T., *Wsteczne działanie prawa i jego zakaz*, Kraków 2004.
- Pilarczyk Ł., *Analiza odpowiedzialności karnej ekstraneusa za przestępne współdziałanie w odniesieniu do podżegania i pomocnictwa*, „Ius Novum” 2014, nr 4.
- Pilarczyk Ł., *Istota przestępstw indywidualnych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2014, z. 4.
- Pilarczyk Ł., *Postulaty nowelizacji art. 21 § 2 k.k. w zakresie odpowiedzialności karnej ekstraneusa za sprawstwo polecające i kierownicze oraz współsprawstwo przy przestępstwach indywidualnych*, w: *Reforma prawa karnego*, red. I. Sepiolo-Jankowska, Warszawa 2014.
- Plebanek E., *Wybrane zagadnienia sporne dotyczące wymiaru kary łącznej w trybie wyroku łącznego*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga jubileuszowa profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Pohl Ł., *Intraneus w polskim prawie karnym (głos w sprawie wykładni art. 21 § 2 k.k.)*, „Państwo i Prawo” 2018, z. 2.
- Pohl Ł., *Kwalifikacja prawna form popełnienia czynu zabronionego (uwagi na tle kodeksu karnego z 1997 r.)*, w: *Współczesne oblicze prawa karnego prawa wykroczeń kryminologii i polityki kryminalnej*, red. J. Bojarski, N. Daško, J. Lachowski, T. Oczkowski, Warszawa 2023.
- Pohl Ł., *O prawnokarnych ocenach realizowanego w okresie porodu i pod wpływem jego przebiegu nie wykonawczego współdziałania przestępnego matki z osobą dopuszczającą się lub mogącą się dopuścić zabójstwa jej dziecka w tym okresie*, w: *Problemy wymiaru sprawiedliwości karnej. Księga jubileuszowa Profesora Jana Skupińskiego*, red. A. Błachnio-Parzych, J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska, Warszawa 2013.
- Pohl Ł., *O zasadności uchylenia przepisów art. 22 § 1 i 2 Kodeksu karnego (głos w sprawie uniezależnienia odpowiedzialności karnej podżegacza i pomocnika)*, „Prawo w Działaniu” 2023, nr 53.
- Pohl Ł., *Ponownie w sprawie zakresu odpowiedzialności karnej osoby nieletniej według Kodeksu karnego z 1997 r. (zagadnienie form popełnienia czynu zabronionego) – uwagi o metodzie rozwiązania problemu*, „Prawo w Działaniu” 2018, nr 35.
- Pohl Ł., *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2015.
- Pohl Ł., *Prawo karne. Wykład części ogólnej*, Warszawa 2019.
- Pohl Ł., *Strona podmiotowa pomocnictwa w kodeksie karnym z 1997 r. (o potrzebie nowelizacji art. 18 § 3 k.k.)*, „Państwo i Prawo” 2014, nr 7.
- Pohl Ł., *Struktura normy sankcjonowanej w prawie karnym. Zagadnienia ogólne*, Poznań 2007.

- Pohl Ł., *Właściwe podżeganie do przestępstwa nieumyślnego (zagadnienia sporne)*, „Państwo i Prawo” 2004, nr 11.
- Pohl Ł., *Zakres odpowiedzialności karnej nieletniego w Kodeksie karnym z 1997 r. (o konieczności pilnej zmiany art. 10 § 2 k.k. – problem form popełnienia czynu zabronionego)*, „Prawo w Działaniu” 2017, nr 30.
- Pohl Ł., *Zbieg przepisów ustawy i zbieg przestępstw – próba uporządkowania pojęć*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2005, rok LXII, z. 1.
- Popławski H., *Kryteria stanowiące podstawy rozgraniczenia przestępstw urzędniczych od wykroczeń dyscyplinarnych*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 1961, nr 2.
- Pramono T., Bergauer L., Lehmkühl M.J., Switzerland, w: *Legal and practical barriers to free movement of victims in Europe*, red. E. Hryniewicz-Lach, M. Kilchling, Londyn 2025.
- Proceedings that do justice. Justice for victims of violent crime. Part II*, Fundamental Rights Agency 2019, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2019-justice-for-victims-of-violent-crime-part-2-proceedings_en.pdf, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive 2012/29/EU establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA – General approach*, 2023/0250(COD), 10255/24, Rada Unii Europejskiej, Brussels, 24 maja 2024 r., <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10255-2024-INIT/en/pdf>, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Raglewski J., *Analiza dogmatyczna w ujęciu materialnoprawnym*, Kraków 2008.
- Raglewski J., *Granice tożsamości czynu – zbieg przepisów ustawy – zbieg przestępstw*, w: *Zbiór orzeczeń z zakresu prawa karnego materialnego – część ogólna z komentarzem*, Casebook, red. J. Raglewski, Kraków 2014.
- Raglewski J., *Model nadzwyczajnego złagodzenia kary w polskim systemie prawa karnego (analiza dogmatyczna w ujęciu materialnoprawnym)*, Kraków 2008.
- Raglewski J., *Nadzwyczajne obostrzenie kary*, w: *System Prawa Karnego. Tom. 5. Sądowy wymiar kary*, red. T. Kaczmarek, Warszawa 2017.
- Rensmann Th., *Inalienable Human Rights*, w: *Law and Interdisciplinarity*, red. Ph. Hellwege, M. Soniewicka, Tuebingen 2004.
- Report on the standing and rights of victims in criminal proceedings*, prepared by B. Bohacik, Rada Europy, European Committee on Crime Problems, Strasbourg, 20 września 2010 r., CDPC (2010) 16.
- Rodzinkiewicz M., *Modelowanie pojęć w prawie karnym*, Kraków 1998.
- Rogacka-Rzewnicka M., *Oportunizm i legalizm ścigania przestępstw w świetle współczesnych przeobrażeń procesu karnego*, Warszawa 2007.
- Ruethers B., *Rechtsdogmatik als Schranke des Richterrechts?*, „Jahrbuch des oeffentlichen Rechts der Gegenwart” 2016, nr 64.
- Safe justice for victims of crime. Discussion paper*, Victim Support Europe, luty 2023 r., https://victim-support.eu/wp-content/files_mf/1699611215SafeJusticeforvictimsofCrime_compressed.pdf, dostęp: 1 grudnia 2024 r.

- Sakowicz A., *Glosa do wyroku sądu apelacyjnego z 22 listopada 2005 r., sygn. AK 168/05*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 10.
- Sharvan O., *Kara łączna na Ukrainie i w Federacji Rosyjskiej*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Skoczylas A., *Zagadnienia międzyczasowe w prawie administracyjnym*, w: *Problematyka intertemporalna w prawie. Zagadnienia podstawowe. Rozstrzygnięcia intertemporalne. Geneza i funkcje*, red. J. Mikołajewicz, Warszawa 2015.
- Skorupka J., w: *System prawa karnego procesowego*, t. I, cz. I, red. P. Hofmański, Warszawa 2013.
- Sławiński M., *Dyrektywa pierwszego wyroku z art. 85 k.k. i jej konstytucyjne uwarunkowania – rozważania w perspektywie zasady równości*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Spotowski A., *O redukcji ocen przy zbiegu przestępstw*, „Państwo i Prawo” 1975, z. 7.
- Spotowski A., *Pomijalny (pozorny) zbieg przepisów ustawy i przestępstw*, Warszawa 1976.
- Spotowski A., *Pozorny (pomijalny) zbieg przepisów ustawy i przestępstw*, Warszawa 1976.
- Sroka T., *Konstytucyjne aspekty instytucji kary łącznej. Zagadnienia wybrane*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Sroka T., *Zadania i obowiązki sądu a populizm w prawie karnym materialnym*, Kraków 2025, <https://doi.org/10.60677/kipk9788397470026>.
- Strategia UE w zakresie praw ofiar (2020–2025)*, Komisja Europejska, Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Bruksela, 24 czerwca 2020 r., COM(2020) 258 final.
- Stree W., w: *Schoenke/Schroeder Strafgesetzbuch. Kommentar*. 25. Auflage, red. A. Schönke, H. Schröder, Muenchen 1997.
- Stuntz W.J., Hoffmann J.L., *Defining Crimes. Aspen Casebook Series*, New York 2011.
- Szewczyk M., *Kara łączna w polskim prawie karnym. Rozważania na tle doktryny i orzecznictwa sądowego*, Kraków 1981.
- Szewczyk M., w: K. Buchała, Z. Cwiakalski, M. Szewczyk, A. Zoll, *Komentarz do kodeksu karnego. Część ogólna*, red. K. Buchała, Warszawa 1994.
- Szumiło-Kulczycka D., *Prawo administracyjno-karne*, Kraków 2004.
- Szwarc A.J., „Karny” charakter odpowiedzialności dyscyplinarnej w sporcie, w: *Rozważania o prawie karnym. Księga pamiątkowa z okazji 70 urodzin Prof. A. Ratajczaka*, red. A.J. Szwarc, Poznań 1999.
- Świecki D., *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2024.
- Świecki D., *Procesowe aspekty redukcji odpowiedzialności karnej*, w: *Redukcja odpowiedzialności karnej*, red. J. Giezek, P. Kardas, Warszawa 2025.

- Tarapata S., *Dobro prawne w strukturze przestępstwa. Analiza teoretyczna i dogmatyczna*, Warszawa 2016.
- Tarapata S., *Obiektywna czy subiektywna przewidywalność. Głos w sprawie sporu dotyczącego nieświadomej nieumyślności*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2015, z. 1.
- Tarapata S., *Przypisanie sprawstwa skutku w sensie dynamicznym w polskim prawie karnym*, Kraków 2019.
- Tarapata S., *Rozważania na temat aktualnych propozycji ujęcia kryteriów obiektywnego przypisania skutku w ustawie karnej*, w: *Reforma prawa karnego*, red. I. Sepiolo-Jankowska, Warszawa 2014.
- Tarapata S., *W poszukiwaniu granic przypisania odpowiedzialności karnej ekstraneusowi za udział w czynie zabronionym o charakterze indywidualnym*, w: *Prawo karne gospodarcze. Księga jubileuszowa profesora Zbigniewa Cwiągalskiego*, red. P. Kardas, W. Wróbel, M. Małecki, Kraków 2023.
- Tarnawski M., *Nadzwyczajne złagodzenie kary a nadzwyczajne obostrzenie kary*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1976, nr 2.
- Tarnawski M., *Zagadnienia jedności i wielości przestępstw*, Poznań 1977.
- Third-country national victims of trafficking in human beings: detection, identification and protection: National Report 2021 – EMN Poland*, „European Migration Network” z 21 kwietnia 2022 r., https://home-affairs.ec.europa.eu/whats-new/publications/third-country-national-victims-trafficking-human-beings-detection-identification-and-protection_en, dostęp: 1 grudnia 2024 r.
- Tosza S., *Wielość ocen, czynów i przestępstw we francuskim prawie karnym*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Tożsamość czynu w prawie karnym*, red. P. Wiliński, R. Zawłocki, Warszawa 2021.
- Tuleja P., w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Safjan, L. Bosek, Legalis 2016.
- Tylman J., *Zasada legalizmu w procesie karnym*, Warszawa 1965.
- Tyszkiewicz L., w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. M. Filar, Warszawa 2016.
- Uwagi do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw. Druk sejmowy nr 207, wersja projektu z dnia 27 stycznia 2016 r.*, Sąd Najwyższy, Biuro Studiów i Analiz, Warszawa, 29 lutego 2016 r., BSA 11–021–38/16.
- Uzasadnienie do projektu Kodeksu karnego*, „Państwo i Prawo” 1994, z. 3 – wkładka.
- Uzasadnienie projektu ustawy o dopłatach do oprocentowania kredytów bankowych udzielanych przedsiębiorcom dotkniętym skutkami COVID-19 oraz o uproszczonym postępowaniu o zatwierdzenie układu w związku z wystąpieniem COVID-19*, druk nr 382, Sejm IX kadencji.
- Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*, druk nr 2393, Sejm VII kadencji.

- Uzasadnienie rządowego projektu kodeksu karnego, w: *Nowe kodeksy karne z uzasadnieniami*, Warszawa 1997.
- Uzasadnienie Rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk 2615, Sejm IX kadencji.
- Uzasadnienie Rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, druk nr 732, Sejm IX kadencji.
- Uzasadnienie Rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw, druk nr 207, Sejm VIII kadencji.
- van der Aa S., *Cross-border victim in the Netherlands*, w: *Legal and practical barriers to free movement of victims in Europe*, red. E. Hryniewicz-Lach, M. Kilchling, Londyn 2025.
- van Wijk M.C., *Concurrent Sentencing in Dutch Criminal Law*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Volk K., *Grundkurs StPO*, München 2013.
- Wąsik Z., Witkowski Z., *O potrzebie konstytucjonalizacji zasady lex retro non agit*, „Państwo i Prawo” 1984, nr 11.
- Wierzbowski M., *Opinia o projekcie ustawy „Przepisy ogólne prawa administracyjnego”*, <http://www.rpo.gov.pl/pliki/12664874740.pdf>, dostęp: 29 stycznia 2025 r.
- Wiktorek M., *Przyjęcie zlecenia zabójstwa z art. 148a § 1 Kodeksu karnego jako myśl zbrodnia*, „Przegląd Prawniczy TBSP UJ” 2023, nr 1.
- Wiliński P., *Konstytucyjna zasada nulla poena sine lege a instytucja exequatur*, w: *Aktualne problemy prawa karnego. Księga pamiątkowa z okazji Jubileuszu 70 urodzin Profesora Andrzeja Szwarca*, red. Ł. Pohl, Poznań 2009.
- Wiliński P., *Proces karny w świetle Konstytucji*, Warszawa 2011.
- Wincenciak M., *Sankcje w prawie administracyjnym i procedura ich wymierzania*, Warszawa 2008.
- Witkowska K., *Idealny zbieg czynów karalnych w Kodeksie wykroczeń a zasada ne bis in idem*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2012, nr 2.
- Wniosek z 12.07.2023 dot. Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniającej dyrektywę 2012/29/UE ustanawiającą normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującą decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW, Komisja Europejska, Bruksela, 12 lipca 2023 r., COM(2023) 424 final 2023/0250 (COD).
- Wolter W., *Kumulatywny zbieg przepisów ustawy*, Warszawa 1960.
- Wolter W., *Nauka o przestępstwie*, Warszawa 1973.
- Wolter W., *O warunkach orzeczenia kary łącznej*, „Nowe Prawo” 1962, nr 1.
- Wolter W., *Od nadzwyczajnego złagodzenia kary do niepodlegania karze (studium analityczne)*, „Państwo i Prawo” 1971, nr 3–4.
- Wolter W., *Problem struktury tzw. przestępstwa ciągłego*, „Państwo i Prawo” 1982, nr 1–2.

- Wolter W., *Reguły wyłączania wielości ocen w prawie karnym*, Warszawa 1961.
- Wolter W., *Zarys systemu prawa karnego. Część ogólna. Tom I*, Kraków 1933.
- Wróbel A., *Kara łączna w Królestwie Danii, Królestwie Szwecji oraz Królestwie Norwegii*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Wróbel W., *Zakaz podwójnej karalności i zasada ne bis in idem w obszarze przestępstw, wykroczeń oraz deliktów administracyjnych – wybrane zagadnienia*, w: *Zagadnienia prawa dowodowego*, red. J. Godyń, M. Hudzik, L.K. Paprzycki, Warszawa 2011.
- Wróbel W., *Zasady intertemporalne w prawie karnym procesowym*, Kraków 2017.
- Wróbel W., *Zmiana normatywna i zasady intertemporalne w prawie karnym*, Kraków 2003.
- Wróbel W., Zoll A., *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2013.
- Wróbel W., Zoll A., *Usprawiedliwienie karania. Założenia systemu wymiaru kary w przyszłym kodeksie karnym*, w: *O prawo karne oparte na zasadach sprawiedliwości, prawach człowieka i miłosierdziu*, red. A. Strzembosz, Lublin 1988.
- Wróblewski J., *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1972.
- Wróblewski J., *Wartości a decyzja sądowa*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1973.
- Wronkowska S., w: A. Redelbach, S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii państwa i prawa*, Warszawa 1992.
- Wronkowska S., *Zmiany w systemie prawnym. Z zagadnień techniki i polityki legislacyjnej*, „Państwo i Prawo” 1991, nr 8.
- Zagrodnik J., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2024.
- Zębik A., *Czyn a przestępstwo ciągle*, Łódź 1971.
- Zielińska A., *Odpowiedzialność zawodowa lekarza i jej stosunek do odpowiedzialności karnej*, Warszawa 2001.
- Zieliński M., *Wykładnia prawa. Zasady – reguły – wskazówki*, Warszawa 2017.
- Zieliński M., *Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2010.
- Zoll A., *Charakter prawny kary łącznej*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk*, red. W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Zoll A., *O normie prawnej z punktu widzenia prawa karnego*, „Krakowskie Studia Prawnicze” 1991, nr 23.
- Zoll A., *Sprawstwo bez wykonania czynu zabronionego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2009, nr 2.
- Zoll A., w: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Tom I*, red. K. Buchała, A. Zoll, Kraków 1998.
- Zontek W., *Postdeliktualny wymiar sprawiedliwości. Klauzule niekaralności i ich systemowe umocowanie*, Kraków 2024.

- Zontek W., *Zasada „całościowej oceny” w wymiarze kary za wielość zachowań w prawie anglosaskim. Kilka refleksji nad istotą łączenia kar*, w: *Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga Jubileuszowa Profesor Marii Szwedczyk*, red. W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2013.
- Żółtek S., Vachev V., w: *Kodeks karny. Tom I. Część ogólna. Komentarz. Art. 1–116*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2021.
- Żurek J., *Zasady lex retro non agit i nullum crimen sine lege*, w: *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, red. M. Jabłoński, Wrocław 2014, <https://repozytorium.uni.wroc.pl/en/dlibra/publication/52308/edition/52917/zasady-lex-retro-non-agit-i-nullum-crimen-sine-lege-zurek-jakub>.

Dylematy współczesnego prawa karnego

Książka stanowi inspirujący przegląd najnowszych kierunków myśli karnistycznej o podstawowych zagadnieniach modelu odpowiedzialności karnej. Rozważania dotyczą trzech obszarów: podstawowych zasad odpowiedzialności karnej i kluczowych elementów konstrukcyjnych obowiązującego modelu odpowiedzialności karnej, problemów związanych z redukcją odpowiedzialności w przypadku wielości przestępstw pozostających w zbiegu realnym oraz zagadnień szeroko rozumianych zasad wymiaru środków reakcji karnej.

Czy potrzebujemy kary łącznej? Jakie są mankamenty określonych w Kodeksie karnym podstaw odpowiedzialności za przestępne współdziałanie? Jak rozumieć zasadę winy w przypadku nadzwyczajnego obostrzenia kary? To tylko niektóre z dylematów współczesnego prawa karnego, rozważanych w książce.

Wśród autorek i autorów znajdują się osoby o bogatym doświadczeniu naukowym i praktycznym, w tym członkowie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego funkcjonującej od 2024 r. W książce prezentują autorskie spojrzenie na obowiązujące przepisy i konstrukcje teoretyczne rozwijane w doktrynie. Monografia grupuje teksty opracowane w związku z Ogólnopolską Konferencją Naukową „Polskie prawo karne – diagnoza i perspektywy”, która odbyła się we Wrocławiu 22 listopada 2024 r.

cena 129 zł

sklep.kipk.pl
sklep@kipk.pl

FB: KIPKfundacja

IG: kipkPRESS

Krakowski
Instytut
Prawa
Karnego
Fundacja

ISBN DRUK: 978-83-974700-8-8
ISBN EBOOK: 978-83-974700-9-5

